

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN VE ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP
OLMAYAN ANNELERİN ÖLÜM KAYGISI VE DURUMLUK SÜREKLİ KAYGI
DÜZEYLERİ ARASINDAKİ FARKLILAŞMANIN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ADİLE KOCA

GAZİANTEP-2017

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN VE ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP
OLMAYAN ANNELERİN ÖLÜM KAYGISI VE DURUMLUK SÜREKLİ KAYGI
DÜZEYLERİ ARASINDAKİ FARKLILAŞMANIN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ADİLE KOCA

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ŞAZİYE SENEM BAŞGÜL

GAZİANTEP-2017

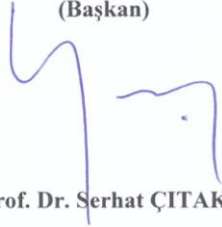
KABUL VE ONAY

Adile KOCA tarafından hazırlanan “Engelli Çocuğa Sahip Olan ve Sahip Olmayan Annelerin Ölüm Kaygısı ve Durumluk Sürekli Kaygı Düzeyleri arasındaki Farklılaşmanın İncelenmesi ” başlıklı bu çalışma **15/ 09/ 2017** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Osman Tolga ARICAK

(Başkan)

Prof. Dr. Serhat ÇITAK

(Üye)

Doç. Dr. Şaziye Senem BAŞGÜL

(Üye)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. ..../...../.....

Mazlum ÇELİK
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Engelli Çocuğa Sahip Olan Ve Engelli Çocuğa Sahip Olmayan Annelerin Ölüm Kaygısı ve Durumluk Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki Farklılaşmanın İncelenmesi**” başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 15/09/2017

Adile KOCA

ÖNSÖZ

Tezimin hazırlanmasında bana yol gösteren, insana verdiği değer ve yaptığı çalışmalarda göstermiş olduğu özeni her zaman model almaya çalışacağım saygıdeğer hocam Doç. Dr. Şaziye Senem BAŞGÜL'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde yapmış olduğum uzmanlık eğitimim süresince bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan değerli hocalarıma, akademik yaşamım boyunca desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen sevgili aileme içtenlikle teşekkür ederim.

Gaziantep, 2017

Adile KOCA

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, engelli çocuğa sahip olan annelerle, engelli çocuğa sahip olmayan annelerin Ölüm Kaygısı düzeyi ile Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerindeki farklılaşmanın incelenmesidir. Bu çalışma, nedensel karşılaştırmalı nicel bir araştırmadır. Araştırma örneklemi, 80 engelli çocuğa sahip anne ile 78 engelli çocuğa sahip olmayan anne olmak üzere toplamda 158 anneden oluşmaktadır.

Araştırma sonucunda ölüm anksiyetesi “Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku” alt boyutunda, engelli çocuğa sahip annelerin puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde engelli çocuğa sahip olmayan annelerden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ölüm anksiyetesi diğer alt boyutlarında ise engelli çocuğa sahip olmaktan kaynaklı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Ayrıca, engelli çocuğu olan annelerin, Durumluk kaygı düzeyleri ile Sürekli kaygı düzeylerinin, engelli çocuğu olmayan annelerin puanından anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelli, anne, ölüm anksiyetesi, durumluk kaygı, sürekli kaygı

ABSTRACT

The purpose of this research to investigate the differentiation between Death Anxiety and State-TraitAnxiety levels of the mothers with a disabled child and without a disabled child. The screening model of this study is quantitative. The research sample consists of 158 mothers in total, 80 of whom with a disabled child and 78 of whom without.

As a result of the research, it was determined that the death anxiety scores in the sub dimension of “the fear associated with other states as reminders of death” were statistically significantly higher in the mothers with a disabled child than the ones without. However, in the other sub-dimension of death anxiety, no any differentiation resulting from having a disabled child was observed.

In addition, it was determined that State anxiety levels and Trait anxiety levels of the mothers with a disabled child were significantly higher than the scores of the mothers without a disabled child.

Key Words: Disabled, mother, death anxiety, state anxiety, constant anxiety

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	3
1.3. Önem	4
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Tanımlar	4
İKİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
2.1.Engellilik	6
2.1.1. Engellilik Çeşitleri.....	6
2.1.1.1. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olanlar	7
2.1.1.2. İşitme Engelliler.....	7
2.1.1.3. Zihinsel Engelliler	7
2.1.1.4. Ortopedik Engelliler veya Süreğen Hastalığı Olanlar	7
2.1.1.5. Görme Engelliler	7
2.1.1.6. Uyum Güçlüğü Olanlar.....	8

2.1.1.7. İleri Derecede Engelliler	8
2.1.2. Engelli Ebeveyni	8
2.1.3. Engelli Annesi	9
2.2.Kaygı	9
2.2.1. Kaygıya Farklı Yaklaşımlar	11
2.2.2. Durumluk Kaygı	12
2.2.3. Sürekli Kaygı	13
2.2.4. Ölüm Anksiyetesi	14
2.3.İlgili Araştırmalar	15
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YÖNTEM.....	18
3.1.Araştırma Modeli	18
3.2. Evren Örneklem	18
3.3.Veri Toplama Aracı.....	18
3.3.1. Sosyodemografik Bilgi Formu.	19
3.3.2. Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği.....	19
3.3.3. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri	20
3.4.Verilerin Toplanması.....	21
3.5.Verilerin Analizi.....	21
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BULGULAR VE YORUM	23
4.1. Örneklemin SosyoDemografik Değişkenlere Göre Dağılımı	23
4.2. Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri	26
4.3.Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri.....	26
4.4.Engelli Çocuğa Sahip Olan Ve Olmayan Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri Arasındaki Farklılaşma	27

4.5.Engelli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki Farklılaşma.....	28
4.6.Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelere Ait Çeşitli Sosyo Demografik Özelliklerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle “Durumluk-Sürekli Kaygı” Düzeyleri Üzerindeki Farklılaşmasının Sınanması.....	29
4.6.1.Engellinin Cinsiyeti Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular	29
4.6.2.Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular	31
4.6.3.Baba Mesleği Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular	36
4.6.4.Engelliye Kimin Baktığı Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular	42
4.6.5.Engellinin Özel Eğitim Alması Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular	46
4.6.6.Ebeveynlerin Engellinin Geleceği İle İlgili Beklentisi Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular.....	49
4.6.7.Engellinin Başka Rahatsızlığının Olması Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular	52
4.7. Farklılık oluşturmeyen Değişkenler	53
BEŞİNCİ BÖLÜM	54
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	54
5.1.Sonuçlar.....	54
5.1.1. Engelli Annelerindeki Kaygı Düzeylerine İlişkin Sonuçlar.....	54
5.1.3.Engellinin Cinsiyeti Değişkeninin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar	55
5.1.4.Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar	56
5.1.5.Baba Mesleği Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında	

Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar	57
5.1.6.Engelliye Kimin Baktığı Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar	58
5.1.7.Engellinin Özel Eğitim Alması Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar	58
5.1.8.Ebeveynlerin Engellinin Geleceği İle İlgili Beklentisi Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar.....	58
5.1.9. Engellinin Başka Rahatsızlığının Olması Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar	59
5.1.10. Farklılık Oluşturmayan Değişkenler	59
5.2.Öneriler.....	60
5.2.1. Araştırmacılar İçin Öneriler	60
5.2.2. Uygulayıcılar İçin Öneriler.....	60
KAYNAKÇA	62
EKLER.....	67
Ek 1. Sosyodemografik Veri Formu.....	67
Ek 2. Ölüm Anksiyetesi Ölçeği	69
Ek 3.Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri	70

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Örneklemin Sosyodemografik Özelliklere Dağılımı.....	23
Tablo 2. Engelli Çocuğu Olan Annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı düzeyleri	26
Tablo 3. Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Ölüm Kaygısı Alt Boyutları Düzeyleri	26
Tablo 4. Engelli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Annelerin Ölüm Kaygısı Alt Boyutlarının Düzeyleri Arasındaki Farklılaşmayı Sınamak İçin Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi	27
Tablo 5. Engelli Çocuğa Sahip Olan Ve Olmayan Annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki Farklılaşmayı Sınamak İçin Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi	28
Tablo 6. Engelli Çocuğun cinsiyetinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi	30
Tablo 7. Engelli Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeyinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi.....	32
Tablo 8. Ölümünden Sonrasına İlişkin Korku Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi	34
Tablo 9. Engelli Çocukların Babasının Mesleğinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi.....	36
Tablo 10. Ölümünden Beraberindeki Fiziksel Ve Ruhsal Acıya İlişkin Korku Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi	38
Tablo 11. Ölümünden Sonrasına İlişkin Korku”Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi	40

Tablo 12. Engelli Çocuğa Bakan Kişinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	42
Tablo 13. Durumluk Kaygı Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi	44
Tablo 14. Engellinin Özel Eğitim Almasının, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	46
Tablo 15. Ölümün Beraberindeki Fiziksel Ve Ruhsal Acıya İlişkin Korku Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi	48
Tablo 16. Engellinin Geleceği İle İlgili Beklentilerin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi.....	49
Tablo 17. Durumluk Kaygı Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi	50
Tablo 18. Engellinin Başka Rahatsızlığının Olmasının, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri ile Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Mann Whitney U Testi	52

KISALTMALAR LİSTESİ

%	:	Yüzde
<i>f</i>	:	Frekans
KO	:	Kareler ortalaması
KT	:	Kareler toplamı
<i>Max</i>	:	Maksimum puan
<i>Min</i>	:	Minimum puan
<i>N</i>	:	Örneklem sayısı
<i>p</i>	:	Anlamlılık düzeyi
<i>sd</i>	:	Serbestlik derecesi
<i>Sh_x</i>	:	Aritmetik ortalamanın standart hatası
SS	:	Standart sapma
ST	:	Sıralamalar toplamı
<i>t</i>	:	t testi sonucu elde edilen değer
<i>X_{ort}</i>	:	Aritmetik ortalama
<i>X_{sıra}</i>	:	Aritmetik ortalamasının sıralaması

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem

Engelli çocuğun doğumundan sonra ailesinin yaşantısında bir kısım değişimler gözlenir. Doğumdan sonra aileler ne yapacaklarını, nereye gideceklerini, kime ne söyleyeceklerini ve ne soracaklarını bilemezler. Bu bilinmezliklerle bocalamaya başlarlar (Mowbray vd.,2000). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları başlıca sorunlar arasında; “çocuklarının durumlarıyla nasıl başa çıkacakları, çocuklarının gelecekte ne durumda olacakları, hastalığın kendi hataları olup olmadığı ve sosyal destek yetersizlikleri” gelmektedir (Okanlı, Ekinci, Gözüağca ve Sezgin, 2004). Başgül, Üneri ve Çakın-Memik (2011) yaptıkları çalışmada, zihinsel engelli çocukların yaşam kalitelerinin bütün alt boyutlarda normal çocuklardan düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Zihinsel engelli çocuklar için düşük olan bu yaşam kalitesi tüm engelli çocuklar için de genellendiğinde, engelli çocuklardaki yaşam kalitesi algısındaki düşüklüğün ebeveynlerin kaygı düzeylerine olumsuz etkisi olacağını değerlendirmek zor değildir.

Engelli anneleri, engelli çocuğun dünyaya gelmesinden itibaren, diğer sorunların dışında, engellinin bakım ve büyütülmesi sorumluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Varol (2007)'a göre aile bireylerinin, bilhassa annenin yaşadıkları sırası ile “şok, inanmama ve inkar, öfke ve kızgınlık, pazarlık (nadiren görülüyor), aşırı üzüntü ve depresyon, suçluluk, kabullenememe, uzlaşma, kabullenme ve uyum” şeklinde gelişmektedir.

Engelli çocuğun özel bakım ve gereksinimlerine ilaveten, gelecek endişesi, bu çocukların ailelerinde stres ve psikolojik sorunlara neden olabilmektedir (Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992).

Duygun ve Sezgin (2003) yaptıkları araştırmada, sağlıklı çocuk anneleriyle karşılaştırıldığında, zihinsel engelli çocuk annelerinin duygusal tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu saptamıştır.

Karadağ (2009) tarafından yapılan çalışmada, “annelerin çocuklarının engeli nedeniyle sosyal, psikolojik ve ekonomik sorun yaşadığı, engelli çocuğunun doğumuyla hayal kırıklığı ve çocuklarının tedavisi ile ilgili güçlük yaşadıkları ve kaygılandıkları” bildirilmiştir.

Akandere, Acar ve Baştuğ (2009), fiziksel ve zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyleri ile yaş, eğitim, gelir düzeyi, engelli çocuğun cinsiyeti arasındaanlamlı ilişkiler tespit etmişlerdir. Aynı araştırmada “kız çocuğuna sahip olan annelerin yaşam doyum puanları, kız çocuğuna sahip babaların yaşam doyum puanlarından anlamlı derecede yüksek” bulunmuştur. Erkek çocuğuna sahip ebeveynlerin“umutsuzluk, gelecekle ilgili duygu ve beklentiler, isteklendirme kaybı, umut ve yaşam doyumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını” tespit etmişlerdir.

oşkun ve Akkaş (2009)’ın çalışmasında, engelli çocuğu olan annelerin Sürekli Kaygı düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğunu tespit etmişlerdir.

Hall, Burns ve Reis (2007) ile Glidden veSchoolcraft (2003), araştırmalarında zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babaların durumluk kaygılarızihinsel engelli çocuğa sahip olmayan annelere göre daha yüksek bulunmuşlardır.

Keskin, Bilge, Engin ve Dülgerler (2010) tarafından yapılan çalışmada, Zihinsel engelli çocuğu olan anne babaların durumluk kaygılarınındaha yüksek olduğu ve baş etme için problem çözme yöntemini kullandıkları saptanmıştır. Ebeveynlerin ocuk yetiştirme tutumlarının baskı, disiplin ve aşırı annelik yönünde olduğu belirlenmiştir. Ailelerin bu durumunun ebeveynler tarafından, yaşanan engelle mücadelede bir çözüm olarak geliştirildiği kaydedilmiştir.

alık ve diğerleri (2015) yaptığı araştırmada, otistik çocuklardan spor yapanların annelerinin spor yapanların durumluk ve sürekli kaygı düzeyinin spor yapmayan çocukların annelerinden daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Bu araştırma bize, otistik çocukların sosyal aktivitelere katılabilmeleri, annelerin kaygı düzeyini düşürdüğünü göstermektedir.

Çeşitli araştırma sonuçlarından şu sonuçlara ulaşmaktayız.Engelli bir çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin stres, kaygı ve endişe düzeylerini arttırdığı, gelecek beklentilerini olumsuz olarak etkilediğinigstermektedir (Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009).

Bu araştırmalar gibi yapılan pek çok araştırmada zihinsel engelli çocukların annelerinin stres durumunun engelli çocuğu olmayan annelere göre daha fazla olduğu belirtilmiştir (Beckman, 1983; Cummings, Bayley, Herbert, 1976; Emerson, Robertson, Wood, 2004; Er, 2006; Faerstein, 1981; Hastings, Beck, 2004; Hayden, Goldman, 1996; Shapiro, 1983; Quine, Pahl, 1985; Wilton ve Renault,1986;akt: Erez, 2012).

Hal böyle olunca, engelli çocuğa sahip annelerin durumlu ve sürekli kaygıları ile ölüm kaygılarının incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu araştırmada, “engelli çocuğa sahip olan annelerle, engelli çocuğa sahip olmayan annelerin ölüm kayęısı ve Durumluk-Sürekli Kayęı düzeyleri arasında bir farklılaşma var mıdır?” sorusuna cevap aranacaktır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı, engelli çocuğa sahip olan annelerle, engelli çocuğa sahip olmayan annelerin lm Kayęısı düzeyi ile Durumluk-Sürekli Kayęı düzeylerindeki farklılaşmanın incelenmesidir.

Alt Amaçlar-Hipotezler

Araştırma kapsamında aşağıdaki hipotezler sınanacaktır:

H₁:Engelli ocuğa sahip annelerin durumluk-sürekli kayęı düzeyleri yüksektir.

H₂:Engelli ocuğa sahip annelerin ölüm kayęısı düzeyleri yüksektir.

H₃:Engelli ocuğa sahip olan annelerin ölüm kayęısı düzeyi, engelli çocuğu olmayan annelerin ölüm kayęısı düzeylerinden yüksektir.

H₄:Engelli ocuğa sahip olan annelerin durumluk-sürekli kayęı düzeyleri, engelli çocuğu olmayan annelerin durumluk-sürekli kayęı düzeylerinden yüksektir.

H₅:Engelli ocuk annelerinin kayęı düzeyleri engelli çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmaktadır

H₆:Engelli ocuk annelerinin kayęı düzeyleri annenin eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır.

H₇:Engelli ocuk annelerinin kayęı düzeyleri baba mesleğine göre farklılaşmaktadır.

H₈:Engelli ocuk annelerinin kayęı düzeyleri engelliye kimin baktığına göre farklılaşmaktadır.

H₉:Engelli ocuk annelerinin kayęı düzeyleri engellinin özel eğitim alması durumuna göre farklılaşmaktadır.

H₁₀:Engelli ocuk annelerinin kayęı düzeyleri engellinin ebeveynlerin engellinin geleceği ile ilgili beklentisine göre farklılaşmaktadır.

H₁₁:Engelli ocuk annelerinin kayęı düzeyleri engellinin başka rahatsızlığının olmasına göre farklılaşmaktadır.

1.3. Önem

Engelli çocuk annesi olmak, annelerin doğumdan itibaren içine girdikleri psiko-sosyal birçok zorlukla yüzleşmek demektir. Annelerde, engelli doğurmaktan itibaren başlayan stres ve bunaltılar, çocuklarının bakım zorluklarının yanında onların geleceği ile ilgili kaygılarından da kaynaklanmaktadır. Zira anneler kendilerinin yaşlanması ve ya ölmesi durumunda engelli çocuklarına kimin bakacağı kaygısı ile yaşamaktadırlar. Bu durum annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı düzeyini yükselttiği gibi, ölüm anksiyetelerini de tetiklemektedir.

Engelli annelerinin Durumluk-Sürekli Kaygı düzeyleri ile ölüm anksiyetelerini bir arada inceleyip engelli çocuğa sahip olmayan anneler ile karşılaştırmalı olarak araştıran başka çalışma olmamasından dolayı bu araştırma özgün ve önemlidir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırma “engelli çocuğa sahip olan anneler ile engelli çocuğa sahip olmayan annelerin Durumluk-Sürekli Kaygıları ve ölüm anksiyeteleri” ile sınırlıdır.

Araştırma örneklem ile sınırlıdır.

Araştırma, veri toplama araçlarıyla elde edilen bulgular ile sınırlıdır.

Araştırma 2017 yılı ile sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

Araştırmaya katılan annelerin sorulara samimi cevaplar verdiği varsayılmaktadır.

Veri toplama araçlarının problem durumunu ortaya çıkaracak geçerlik ve güvenilirliğe sahip olduğu varsayılmaktadır.

Araştırma bulgularının evreni temsil niteliği taşıdığı varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Durumluk Kaygı: Durumluk kaygı, bireyin içinde bulunduğu stres içeren durumdan dolayı hissettiği sübjektif korkudur. Stresin şiddetli olduğu durumlarda bireyin Durumluk kaygı seviyesinde yükselme, stres kaybolduğunda ise düşme olur (Öner ve Le Compte, 1983).

Sürekli Kaygı: Sürekli kaygı, stres yaratan durumun tehlikeli ya da tehdit edici

olarak algılanması ve bu tehditlere karşı, durumluk duygusal reaksiyon sıklığının artarak süreklilik kazanmasıdır (Özgüven, 1998).

Ölüm Anksiyetesi: Normal yaşam deneyimlerinin altında yatan, hayatın sonu hakkındaki duygular, korkular ve düşünceler ölüm kaygısı ya da ölüm anksiyetesi olarak kavramsallaştırılmaktadır (Singh, Singh ve Nizamie, 2003).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1.Engellilik

Türk Dil Kurumu'na (TDK,Online Sözlük <http://www.tdk.gov.tr/>) göre engelli, “engeli olan, mâniyalı veya vücudunda eksik veya kusuru olan kişi” olarak tanımlanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), (World HealthOrganization, WHO, 1981) engelliliği noksanlık, özürlülük ve maluliyet olmak üzere üç kavram ile ele almaktadır. DSÖ, “Noksanlığı (Impairment), sağlık açısından noksanlık, psikolojik, fiziksel ya da anatomik yapı ve işlevlerdeki bir eksikliği ya da dengesizlik” olarak tanımlanırken; “Özürlülüğü (Disability), sağlık alanında sakatlık bir eksiklik nihayetinde ortaya çıkan ve normal addedilecek bir bireye nispeten bir işi yapabilme becerisinin kaybedilmesi ve kısıtlanması hali” şeklinde tanımlanmakta, “Maluliyeti (Handicap) ise sağlık alanında maluliyet bir eksiklik ya da sakatlık nihayetinde belirli bir bireyde ortaya çıkan ve o bireyin, cinsiyet, yaş ve sosyokültürel durumuna göre normal kabul edilebilecek aktivitede bulunma becerisini engelleyen ve kısıtlayan dezavantajlı bir vaziyeti” olarak tanımlamaktadır.

Engellilik farklı kurumlar ve farklı akademisyenler tarafından değişik tanımlarla açıklansa da, vücudundaki organlarında ya da organların bir ya da birkaçının fonksiyonlarını yerine getirememesi olarak ele alınabilir. Engellilik kavramı yerine özürlü kavramını kullananlar da mevcuttur. Engellilik doğuştan gelebildiği gibi, sonradan da oluşabilir.

2.1.1. Engellilik Çeşitleri

Aşağıda yapılan engellilik sınıflandırmaları kısaca tanımlanmıştır.Değişik sebeplerden kaynaklı oluşan engellilik belli başlı olarak altı grupta incelenir (Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı, 2010):

- Dil ve Konuşma Engelli
- İşitme Engelli
- Zihinsel Engelli
- Görme Engelli
- Ortopedik Engelli

- Süreğen Engelliler

Engellilik sınıflandırmalarını Dunn (1963, Akt: Eripek, 1984), Cruickshank (1967, Akt: Eripek, 1984), Bıyıklı (1976), Başbakanlık (2002), Cavkaytar ve Diken (2006), Karademir (2008) ve Koç (2010) farklı şekillerde sınıflandırmalar yapmışlardır. Bu araştırmada ise engelliler yedi grupta sınıflandırılmıştır.

2.1.1.1. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olanlar

İşittiği halde konuşamayan, gırtlığı alınanlar, konuşmak için alet kullananlar, kekemeler, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar dil ve konuşma engellileri grubuna girmektedir (Başbakanlık, 2002; Koç, 2010).

2.1.1.2. İşitme Engelliler

Tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan –işitme cihazı kullansa bile- engel türüne işitme engellileri denilmektedir. (Başbakanlık, 2002; Koç, 2010).

2.1.1.3. Zihinsel Engelliler

Çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişilerin yer aldığı engel grubudur. Zihinsel yetersizliğin doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası oluşabilen pek çok nedeni vardır (Başbakanlık, 2002; Koç, 2010). Zihin engeli olan bireyler; 1. Seyrek desteğe gereksinim duyanlar, 2. Sınırlı desteğe gereksinim duyanlar, 3. Yoğun desteğe gereksinim duyanlar, 4. Yaygın desteğe gereksinim duyanlar olmak üzere dört farklı düzeyde sınıflandırılmaktadırlar (Cavkaytar ve Diken, 2006).

2.1.1.4. Ortopedik Engelliler veya Süreğen Hastalığı Olanlar

Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişiler, ortopedik engelli grubunu oluşturmaktadırlar. Ortopedik engellilerde el, kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında, kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar, felçliler, serebralpalsi, spastikler ve sipinabifida gibi fiziksel engel bulunmaktadır (Başbakanlık, 2002; Koç, 2010). Süreğen hastalık ise, kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklar olarak tanımlanmaktadır (Başbakanlık, 2002).

2.1.1.5. Görme Engelliler

Görme engelli, bir veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişidir. Görme kaybıyla birlikte göz protezi kullananlar, renk körlüğü, gece körlüğü

olanlar da görme engelli olarak değerlendirilmektedir (Başbakanlık, 2002; Koç, 2010).

2.1.1.6. Uyum Güçlüğü Olanlar

Yaşına uygun olmayan sosyal ve kültürel normlardan farklı duygusal tepki ve davranışlar göstermesi nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireylere uyum güçlüğü engellisi olan ya da duygu ve/veya davranış problemi engellileri olanlar şeklinde isimlendirme yapılmaktadır (MEB, 2006). Duygu ve Davranış Bozukluğu; “Dışa Yönelim Bozuklukları” (Dikkat Eksikliği ve/veya Hiperaktivite Bozukluğu, Davranım Bozukluğu), “İçe Yönelim Bozuklukları” (Depresyon, Kaygı), “Düşük Sıklıktaki Bozukluklar” (Çocukluk Şizofrenisi, Otizm) şeklinde sınıflandırılmaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2006).

2.1.1.7. İleri Derecede Engelliler

Yukarıda anılan engel türlerinden en az ikisi veya daha fazla engeli olanlar, ileri düzey engelli olarak sınıflandırılmaktadır.

2.1.2. Engelli Ebeveyni

Her ebeveyn “çocuklarının fiziksel ve bilişsel olarak mükemmel olmasını ister. Bazı çocuklar özel gereksinimlerle doğar ve ebeveynleri, onların geleceğini en iyi şekilde hazırlama ve onların ileride herhangi bir sorunla karşılaşmaması için yaşamları boyunca mücadele verir (Ravindranadan ve Raju, 2007). Yetersizliği olan bir bebeğin doğumuyla ya da daha sonraki yıllarda çocuğun yetersizlikten etkilenmesiyle anne babaların çocuklarıyla ilgili kurdukları hayaller yıkılır. Mükemmel bir çocuk hayalinin yıkılmasıyla istekleri engellenen ve benlikleri tehdit edilen ebeveynler, çoğunlukla birbirlerini suçlarlar. Yetersizlikten etkilenmiş bir çocuğa sahip olmak, bir utanç kaynağı ya da ebeveynlerin bir ya da ikisinde ciddi bir eksikliğin işareti olarak da yorumlanabilir (Varol, 2007).

Engelli çocuğun doğumundan sonra ailesinin yaşantısında bir kısım değişimler gözlenir. Doğumdan sonra aileler ne yapacaklarını, nereye gideceklerini, kime ne söyleyeceklerini ve ne soracaklarını bilemezler. Bu bilinmezliklerle bocalamaya başlarlar (Mowbray vd.,2000). Anne-baba bir yandan bu farklı bebeği anlamaya, alışmaya çalışırken, bir yandan da onu nasıl geliştireceğinin paniği ve çaresizliği içinde bulunabilir. Her ailenin ortak yaşadığı, “farklı özellikleri olan çocuğumuzu nasıl geliştireceğiz, nasıl toplumla kaynaştıracağız, acaba gelişecek mi?” vb. soruları ve endişeleri olacaktır. (Başbakanlık, 1995). Bu kaygılarla birlikte ailenin yaşam kalitesinde değişme olduğu gibi, psiko-sosyal

durumlarında da birkısım olumsuz gelişmeler olabilmektedir (Mowbray vd.,2000). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin yaşadıkları problemlerin başında; “çocuklarının durumlarıyla nasıl başa çıkacakları, çocuklarının gelecekte ne durumda olacakları, hastalığın kendi hataları olup olmadığı ve sosyal destek yetersizlikleri” gelmektedir (Okanlı, İkinci, Gözüağca ve Sezgin, 2004).

Engeli bir çocuğun doğumu sonrasında yaşanan zorluklar ve gelecek belirsizliği çocuk ile annenin bağlanma sürecini de olumsuz etkileyebilmekte ve bunun sonucunda yaşanan zorluklar da annenin kaygısını arttırabilmektedir (Başgöl, 2013).

Engelli çocuğun dünyaya gelmesinden sonra ailede yaşanan problemleri en çok hisseden ve yaşayan şüphesiz, engelli çocuğun bakıcılığını üstlenen anneler yaşamaktadır. Bu bağlamda annelerin yaşadıkları sorunlara aşağıdakısacadeğiniilmiştir.

2.1.3. Engelli Annesi

Engelli anneleri, engelli çocuğun dünyaya gelmesinden itibaren, diğer sorunların dışında, engellinin bakım ve büyütülmesi sorumluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Varol (2007)'a göre aile ile birlikte bilhassa annenin yaşadıklarını sırası ileşok, inanmama ve inkar, öfke ve kızgınlık, pazarlık (nadiren görülüyor), aşırı üzüntü ve depresyon, suçluluk, kabullenememe, uzlaşma, kabullenme ve uyum şeklinde gelişmektedir.

Akkök (1997) ve Sencar (2007) ise aileler gerek aile içi yaşantıları, gerekse sosyal tepkilere bağlı olarak sürekli üzüntü ve kaygı içine girdiklerini belirtmektedirler. Çocuğun farklılığının kabulü ve bunun üzüntüsü bir arada yaşanabilir ve ailenin uyum süreci böylece gelişir. Engelli bir çocuğun süreklilik gösteren bakım, eğitim gibi ihtiyaçlarının karşılanması ve geleceğinin güvence altına alınacak olması, ailede yoğun kaygı kaynağı yaratarak, ailenin ruh sağlığını etkilemekte ve uyum sağlamalarında zorluklar oluşturmaktadır. Bundan dolayı engelli çocukların anne babalarının benlik kavramlarına olan etkilerinin, olumsuz yönde olduğu görülmektedir (Akkök, 1989).

Ailelerde, çocuğun özel bakıma ve eğitime gereksinim duymasının yanında engellinin geleceği ile ilgili endişeler yaşamalarının stres altında ya da başka psikolojik vakalar yaşamalarına neden olmaktadır (Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992).

2.2.Kaygı

Kaygı kelimesinin epistemolojisine bakıldığında Almanca “angst”, Latince “anxiety” kelimesinin kökü olan “anx” ve yine Latince olan “angere” sözcüğünden gelmektedir. Bu

kavramların anlamı nefesi kesilmek ya da boğulmak anlamlarına gelmektedir ki bu Türkçe'ye kaygı olarak çevrilmektedir. “Kaygı” düşünülmeyen ancak hissedilen bir duygu hali olarak ifade edilebilir (Heidegger, 2004).

Kaygı, insan doğasındaki ana duygulardan biri olarak korku, öfke, üzüntü gibi duygularla karışabilecek karmaşık bir duygu durumdur (Morgan,1999). Kaygı, bireyin başına bir tehlike gelebileceğine dair hissettiği“huzursuzluk, gerilim ve korku ile karakterize olmuş hoş olmayan bir duygu durumudur” (Öktem, 1981).Öztürk'e (1996) göre de kaygı, çeşitli iç ve dış faktörlerin sebep olduğu ve gerçek veya olası tehlikelerden dolayı ortaya çıkan psikolojik ve bedensel rahatsızlıklar şeklinde yaşanan bir duygu durumudur.

Spielberger (1972) kaygıyı, stres yaratan durumların sebep olduğuüzüntü, algılama ve gerginlik gibi hoş olmayan, duygusal ve gözlenebilir reaksiyonlar şeklinde tanımlarken Cloninger (1988), “tehlikeyle baş edebilmek için uyum sağlayıcı bir mekanizma, temel bir insani duygu ve çok yönlü bir duygu durumudur” diye ifade etmiştir (akt: Özgüven, 1998). Deren (1999) ise kaygıyı, boşluk hissiyle tanışan ve yüzleşen insanın ruh hali olarak betimlenmektedir.

Normal düzeydeki kaygı kişiye, istekli olma, karar alma ve alınan kararlar doğrultusunda adım atma açısından yardımcı olur. Ancak bireyin kaygı düzeyi çok fazla ise, enerjisini verimli bir şekilde kullanması, dikkatini ve gücünü yapacağı işe yönlendirmesi sekteye uğrar (akt. Deniz, Dilmaç ve Arıca, 2009). Patolojik anksiyete ise, ortada tehlike oluşturacak bir durum yokken de ortaya çıkan, uzun süren ve sonlandırılmayan anksiyete durumudur (Uzay, 2002).Kaygı bilişsel öğeleri, öznel duyguları fizyolojik belirtileri ve davranışları içerir. Kaygının gelişimi genetik ve biyolojik ortama ilişkin ipuçlarından ve kişinin bilişlerinden etkilenirken, kaygı durumu akut ya da kronik olabilir (Cloninger, 1988).

Kaygı ve korkunun birbirinin yerine kullanabileceğini belirten araştırmacılar olsa da Freud, kaygı ve korku kavramlarının birbirinden farklı olgular olduğunu iddia eder. Freud'a göre korku yaralanma, kaza gibi gerçek bir tehlikeye karşı verilen içsel bir reaksiyondur. Kaygıda ise tehlike kişinin algısıyla ilgilidir (Speilberger, 2013; akt: Günaydın, 2016) . Beck ve Emery (1985, akt: Günaydın, 2016) ise kaygının duygusal bir sürece işaret ettiğini, oysa korkunun bilişsel bir süreç olduğunu savunurlar.

Kaygı belirtileri bilişsel, duygusal, davranışsal ve fizyolojik olabilir. Bunlar ruhsal olarak endişe, gerginlik, güvensizlik, korku, panik şaşkınlık, tedirginlik, bedensel olarak ağız kuruluğu, baş ağrısı, baş dönmesi, bulantı, çarpıntı, güçsüzlük, halsizlik, iştahsızlık, kan

basıncı düşmesi ya da yükselmesi, kas gerginliği, mide-bağırsak yakınmaları, solunum sayısında artma, terleme, titreme ve uykusuzluk gibi belirtiler olabilir (Köknel, 2005).

Korku, bilinen bir dış tehlikeye karşı ortaya çıkan fizyolojik ve duygusal yanıtları tanımlanırken, kaygı ise belirtileri korkuya benzeyen ancak nedeni belirlenemeyen veya nedeni bilinçdışı olan belirtileri tanımlanmaktadır. Kaygı subjektif bir beklenti hissi, dehşet veya felaketin yaklaştığı duygusu ile belirlidir (Yüksel 2001).

2.2.1. Kaygıya Farklı Yaklaşımlar

Freud'a göre anksiyete, fiziksel ya da toplumsal çevreden gelen tehlikelere karşı bireyi uyarma, gerekli uyumu sağlama ve yaşamı sürdürme işlevlerine katkıda bulunur. Ancak mantıkdışı bir nitelik halini alırsa uyum işlevini yitirir ve normal dışı davranışların ortaya çıkmasına yol açar. Oluşan baskı nedeniyle düşünce duygusal enerjiden kopmuş olur, biriken enerji ise anksiyeteye dönüşerek boşalım sağlanır (Geçtan, 2000). Freud'a göre, bir enerji sistemi olan ruhsal aygıt, dengeleşim ilkesi ile işlendiğinden kendi sınırları içinde ortalama bir uyarılma düzeyini sürdürmek ister. Dolayısıyla her bölümün kullandığı enerjiyi denetim altında tutmak zorundadır. Ruhsal aygıt bu görevi yeterince yapamazsa aşırı enerji bedensel yollardan boşalır ve anksiyete ortaya çıkar. Başlıca enerji dağıtıcısı olan egonun yetersiz gelişmesi ya da enerji alt sistemleri arasındaki çatışmalarda anksiyete ile sonuçlanan işleyiş bozukluklarına neden olabilirler. Bu nedenle de anksiyete yaratan durumlarla karşılaşıldığında ego var olan düzeyini korumak ya da dış dünyayla gerekli ilişkileri sürdürebilmek için yeni mantık bileşimleri (savunma mekanizmaları) geliştirir ve onlarla yoluna devam eder (Karahan ve Sardoğan, 1994).

Rogers, kaygıyı organizmadaki benlik kavramı ile yaşantı arasındaki tutarsızlık veya farklılık şeklinde değerlendirmiştir. Kaygı alt algılamaya tepki olarak ortaya çıkan gerilim ve rahatsızlık durumudur. Bu tutarsızlık algılama veya farkında olma durumuna karışarak o anda yerleşik olan benlik kavramında bir değişimin olmasını zorlamaktadır (Akkoyun, 1992, Akt: Tekneci, 2010).

Otto Rank kaygının doğum travmaları esnasında oluştuğunu ileri sürmektedir. Rank'a göre aslen anneden ayrılma olan doğum travması insanın ileriki yaşamında karşılaştığı tüm ayrılımlarında yinelenir ve kaygının temel nedenini oluşturur. Rank'ın kuramına göre ilk anksiyete, kişinin hayatı süresince hayat korkusu ve ölüm korkusu şeklinde ortaya çıkar (Geçtan, 2000).

Adler ise insandaki “aşağılık duygusunun” kaygıya neden olduğunu savunur. Kişi

bundan dolayı acı çeker, eksiklik duyar. Bu nedenle de üstünlük ve güvenlik kazanmak amacıyla kaygı ile başkalarını kontrol etmeye çalışır. Adler'e göre insanda eksiklik duygularının ödünlenmesi ve saygınlık kazanma çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması durumunda çaresizlik duygusu anksiyeteye dönüşür (Çavuşoğlu,1990, Akt: Tekneci, 2010).

Horney korku ve kaygıyı eş anlamda kullanmış ve birbirinden ayrı olarak ele almamıştır (Geçtan, 2000)

May ise varoluşçu yaklaşımla kaygıyı ele alır ve kaygının iki ayrı yönde ortaya çıktığı savunur. İnsanın kendisini ürküten durumlarla yüzleşmeyi göze alarak çeşitli yaşama imkanlarını açmasını sağlaması kaygının “olumlu yönü” olarak değerlendiren May, bu imkanlardan kaçınıp dar bir çerçevede içinde sınırlanan ve birtakım kuralların tutsağı olarak yaşamasına neden olan kaygıyı da “kaygının acı ve mutsuzluk veren yönü” olarak değerlendirir (Geçtan, 2000)

Kaygı ile ilgili yapılan araştırmalarda farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Kimisi kaynağına göre kaygıları sınıflandırırken, kimi araştırmacılarda niteliklerine göre kaygıyı sınıflandırmışlardır.

Aşağıda, araştırmamıza konu olan Durumluk – Sürekli kaygı ve ölüm kaygısı üzerinde durulacaktır.

Cattell ve Scheier (1958), Durumluk ve Sürekli kaygı olmak üzere iki kaygı türü saptamışlar ve bu faktörlere uygun bir kaygı ölçeği geliştirmişlerdir. Kaygı ile ilgili çalışmalardan, Cattell ve Freud'un fenomenolojik-fizyolojik kaygı anlayışından etkilenen Spielberger 1966 yılında İki Faktör Kaygı Kuramı'nı geliştirmiştir. Bu kurama dayalı olarak Spielberger ve arkadaşları 1970 yılında kaygının iki farklı durumunu ölçmek amacıyla Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri'ni (State-TraitAnxiety Inventory) geliştirmişlerdir (Tekneci, 2010).

Çavuşoğlu (1990) ise kaygıyı, akut ve kronik kaygı olarak ikiye ayırır. Akut kaygı yoğun ve kısa süreli iken, kronik kaygı daha az yoğun ve süresi belirsizdir. Çavuşoğlu'nun akut kaygı olarak tanımladığı duygu durumu Spielberger'in Durumluk kaygı tanımıyla, kronik kaygı tanımı da Spielberger'in Sürekli kaygı duygu durumu ile örtüşmektedir.

Aşağıda, durumluk kaygı ve sürekli kaygı ya ilişkin literatürdeki bilgiler sunulmuştur.

2.2.2. Durumluk Kaygı

Kişinin içinde bulunduğu durumu tehlikeli ve tehdit edici şekilde algılaması sonucu,

hoş olmayan, huzursuzluk, rahatsızlık, tedirginlik yaratan bir duygulanım durumu oluşur (Gülseven, Şahin ve Sabuncu, 2003).

Durumluk kaygı, bireyin içinde bulunduğu stres içeren durumdan dolayı hissettiği sübjektif korkudur. Stresin şiddetli olduğu durumlarda bireyin Durumluk kaygı seviyesinde yükselme, stres kaybolduğunda ise düşme olur (Öner ve Le Compte, 1983).

Bir süre çözülemeyen bir sorun ya da doyurulamayan bir gereksinme nedeniyle ortaya çıkan kaygı geçici kaygıdır ve sorun çözüldünce, gereksinme giderilince kendiliğinden ortadan kalkar Bireyin içinde bulunduğu stresli koşullarda huzursuz, endişeli veya karamsar olması durumudur. Bu tür kaygı, bireyde tehlike ya da tehdit durumlarında, çevresel koşullar karşısında oluşan; problemler ortadan kalkınca ve gereksinme giderilince kendiliğinden ortadan kalkan tepkilerdir. Ancak bu tür kaygı devam ettiği süre ve bireyde yarattığı rahatsızlık bakımından önemlidir. Duruma bağlı kaygı o şartlar içinde yaşanmakta ve kişiyi zorlayan durumun bitişi ile birlikte kaygıya ilişkin belirtiler de ortadan kalkmaktadır. Bu kaygı türünde otonom sinir sisteminde ortaya çıkan uyarılma sonucunda terleme, Kızarma, titreme ve sararma gibi fiziksel değişimler görülmektedir. Kaygı kısa süre devam eder ve insana fazla zarar vermeden kaybolur. Bu aslında her insanda zaman zaman görülen bir durumdur (Başaran, 1982).

2.2.3. Sürekli Kaygı

Bireyin kaygı yaşantısına olan yatkınlığı, kaygıya olan eğilimidir. Durumluk kaygının yoğunlaşması ve süreklilik kazanması halidir. Kişi içinde bulunduğu durumları stres olarak yorumlamaktadır. Objektif kriterlere göre nötr olan durumların birey tarafından tehlikeli ve özünü tehdit edici (küçültücü) olarak algılanması sonucu oluşan hoşnutsuzluk ve mutsuzluk duygusudur. Bu bireyler, sık sık karamsarlığa kapılırlar ve Durumluk kaygıyı da diğerlerinden daha sık ve yoğun bir şekilde yaşamaktadırlar (Öner ve Le Compte, 1983").

Sürekli kaygı, stres yaratan durumun tehlikeli ya da tehdit edici olarak algılanması ve bu tehditlere karşı, durumluk duygusal reaksiyon sıklığının artarak süreklilik kazanmasıdır. Bireyler arasında farklılıklar gösterir. Kişisel bir özellik olduğu söylenebilir. Sürekli kaygısı yüksek olan bireyler, diğer bireylere oranla, stres yaratan durumları daha tehlikeli ya da tehdit edici olarak algılayarak daha yoğun tepkide bulunma eğilimindedirler (Özguven, 1998).

Sürekli kaygı, güvenliği tehdit eden bir sorundan dolayı ortaya çıkar ve oldukça uzun sürer. Bu kaygı türü bireyi etkisi altına alarak onu gittikçe uyumsuzlaştırır. Genel olarak bu durumda bulunan bir bireyde kaygı ile beraber öznel ve nesnel birçok yakınma belirtileri

gözlenebilir (Başaran, 1982). Bireyin kaygı yaşantısına olan yatkınlığıdır. Buna kişinin içinde bulunduğu durumları genellikle stresli olarak algılama ya da stres olarak yorumlama eğilimi de denilebilir. Doğrudan doğruya çevreden gelen tehlikelere bağlı olmayan bu kaygı turu içten kaynaklanır. Nesnel kriterlere göre nötr olan durumların birey tarafından tehlikeli ve şahsını tehdit edici olarak algılanması sonucu oluşan hoşnutsuzluk ve mutsuzluk duygusudur. Bu tur kaygı seviyesi yüksek olan bireylerin kolayca incindikleri ve karamsarlığa büründükleri görülmektedir. Bu bireyler Durumluk kaygıyı da diğerlerinden daha sık ve daha yoğun bir şekilde yaşamaktadır (Folkman, 1984).

Sürekli anksiyete durumunda kişi, nedeni belirsiz bir endişe, kötü bir şeyler olacağı beklentisi içindedir. Kaygının ısrarlı olması ve yoğunluğu, günlük işlevleri etkileyebilmekte, ağır derecelerinde yaşantı tümüyle etkilenmektedir. Bunlar çeşitli konularda denetimsiz şekilde aşırı merak ve vesveseli olma ya da makul ölçüler dışında abartılı tepkiler gösterme davranışlarından oluşabilir (Ültanır, 2003). Sürekli kaygı, doğrudan doğruya çevreden gelen tehlikelere bağlı olmayan içsel kaynaklı bir anksiyete olarak tanımlanabilir (Gülseven, Şahin, Sabuncu, 2003).

2.2.4. Ölüm Anksiyetesi

Normal yaşam deneyimlerinin altında yatan, hayatın sonu hakkındaki duygular, korkular ve düşünceler (Singh, Singh ve Nizamie, 2003) ölüm kaygısı ya da ölüm anksiyetesi olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Tarih boyunca insanlar için ölümden, ölümün kaçınılmazlığından, bu dünyadaki varlığının bir sonunun olmasından daha rahatsız edici bir düşünce olmamıştır (Bauman 2000). Ölüm, insana dışarıdan gelen ve üzerinde hiçbir denetimin olmadığı bir olgu olarak görünür (Büyükdüvenci, 1999). Denetlenemeyen ve önlenemeyen bir olgu olarak ölüm, bireyin varoluşuna ontolojik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da ölümlü olmak, insanda kaygı uyandıran bir kaynağa dönüşmektedir.

Türkçe’de bunaltı, endişe, tedirginlik ve tasa gibi sözcüklerle anlatılmak istenen ölüm kaygısının anlaşılmasında, varoluşçu felsefe vefenomenolojiden beslenen hümanist psikolojinin verilerine bakmak gerekir(Güleç, 1999). Varoluşsal psikoloji,insanın yaşadığı temel kaygı olarakölüm kaygısını görmenininyansıraölüm kaygısını var olmanın temel unsurlarından biri olarak değerlendirir (Yalom, 2005).

Kaygı, bireyin dünyada var olma deneyiminin bir sonucudur. İfade edilen deneyim, ölümün ve ölümlülüğün derinden kavranmasıyla yaşanır. Bu ölüm korkusu değildir. Tüm

canlılar ölür, ama insanın ölümü üstüne pek çokkültürel anlam yükler. İnsan, gelecekte bir gün mutlaka öleceğini bilir. Birgünölecek olmak, dünyadavar olmanın en temel parçasıdır. Ancak bireyinkendi ölümlülüğüyle beraber, varlığının olanaksızlığı ve hiçliği ile yüzleşmeye başlaması ölüm kaygısının başlangıcını oluşturur. Bu acıdan kaygı, ölümlülükolgusundan bağımsız düşünülemez ve kaygı, ölümlülük algısının yaşattığı hiçlik duygusunun bir sonucu olarak yaşanır (Deren, 1999).

Abdel-Khalek (akt: Aydoğan ve diğerleri, 2015), ölüm anksiyetesinin beş alt boyutunun olduğunu tespit etmiştir. Bunlar:

- “Ölümlü ilişkili görsel uyarıların uyandırdığı korku”
- “Ölümlü beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”
- “Ölümlü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”
- “Ölümlü sonrası ilişkili korku”
- “Ölümlü işinin kendisine yönelik korku” boyutlarıdır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Araştırmamızın konusu olan engelli çocuğu olan annelerin kaygı durumlarını inceleyen birçok araştırma yapılmıştır. Aşağıda konumuzla direkt ilgili olduğu düşünülen araştırmalardan bir kısmına değinilecektir.

Duygun ve Sezgin (2003) yaptıkları araştırmada, sağlıklı çocuk anneleriyle karşılaştırıldığında, zihinsel engelli çocuk annelerinin duygusal tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Zihinsel engelli çocuk annelerindeki duygusal tükenmişlik düzeyiyle bağlantılı faktörler olarak “kişisel başarı, bilişsel duyuşsal faktör, çaresiz yaklaşım ve sosyal destek arama” olduğu belirtilmiştir.

Karadağ (2009) tarafından yapılan çalışmada, “annelerin çocuklarının engeli nedeniyle sosyal, psikolojik ve ekonomik sorun yaşadığı, engelli çocuğunun doğumuyla hayal kırıklığı, çocuklarının tedavisi sürecinde sorun yaşadığı” saptanmıştır.

Akandere, Acar, Baştuğ (2009)’un fiziksel ve zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk ve yaşam doyum düzeylerini inceledikleri araştırmada, anne-babaların umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyleri ile yaş, eğitim, gelir düzeyi, engelli çocuğun cinsiyeti arasında anlamlı ilişkiler tespit etmişlerdir. Kız çocuğuna sahip olan annelerin yaşam doyumu puanları, kız çocuğuna sahip babaların yaşam doyumu puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Erkek çocuğuna sahip olan anne ve babaların umutsuzluk, gelecekle ilgili duygu

ve beklentiler, isteklendirme kaybı, umut ve yaşam doyumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmişlerdir.

Konuya ilişkin diğer bir araştırmacı Şen (2004), çocuğunun engelli olması nedeniyle annelerin beşte ikisinin çevresi tarafından suçlandığı ve suçlayan kişilerin de yarıya yakınının eşin ailesi olduğu, suçlama nedenlerinin başında ise annenin çocuğuna yeterince iyi bakmadığının düşünülmesi olduğu saptanmıştır. Anneler, engelli çocuğu olduktan sonra sosyal yaşamlarının, iş yaşamlarının etkilendiğini ve aile içi ilişkilerde değişiklik olduğunu belirtmişlerdir. Çocuğunun engelli olması nedeniyle annelerin yarısından fazlasının yoğun üzüntü, yoğun bunaltı, üçte birinin ise öfke yaşadığı ve ruhsal olarak da yeterli destek alamadıkları belirlenmiştir. Engelli çocuğu olması nedeniyle ailelerin yarıya yakınının maddi güçlük yaşadığı ve yeterli destek alamadıkları belirlenmiştir. Ailelerin çoğunluğunun kendilerine bir şey olması durumunda engelli çocuğunun durumu ile ilgili endişe yaşadıkları saptanmıştır.

Bu araştırmalar gibi yapılan pek çok araştırmada zihinsel engelli çocukların annelerinin stres durumunun engelli çocuğu olmayan annelere göre daha fazla olduğu belirtilmiştir (Hastings, Beck, 2004; Emerson, Robertson, Wood, 2004; Er, 2006; Faerstein, 1981; Shapiro, 1983; Cummings, Bayley, Herbert, 1976; Quine, Pahl, 1985; Hayden, Goldman, 1996; Beckman, 1983; Wilton, Renault, 1986; akt: Erez, 2012).

Çoşkun ve Akkaş (2009)'ın çalışmasında, engelli çocuğu olan annelerin Sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki araştırılmış, engelli çocuk sahibi annelerin Sürekli kaygı düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğunu tespit etmişlerdir.

Hall, Burns, Reis (2007) ile Glidden, Schoolcraft (2003), araştırmalarında zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babaların Durumluk kaygıları zihinsel engelli çocuğa sahip olmayan annelere göre daha yüksek bulunmuşlardır.

Keskin, Bilge, Engin ve Dülgerler (2010) tarafından yapılan çalışmada, Zihinsel engelli çocuğu olan annesabaların Durumluk kaygılarının daha yüksek olduğu ve baş etme için problem çözme yöntemini kullandıkları saptanmıştır. Anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının baskı, disiplin ve aşırı annelik yönünde olduğu belirlenmiştir. Ailelerin bu durumunun anne-babalar tarafından, yaşanan engele bir çözüm olarak geliştirildiği kaydedilmiştir. Engelli çocuğu olan aileler, suçluluk duyma ve acı çekme gibi duygulara bağlı olarak anne-babalık rollerini yerine getirmekte zorlanmaktadır. Anne ve babanın evliliklerinin başında hissettikleri neşe ve çocukların doğumunda duydukları sevincin, sonra yerini acı dolu

anılara bıraktığı, eşle duygusal yakınlaşmayı olumsuz etkileyerek evlilik sorunlarının ortaya çıkmasına neden olduğu belirlenmiştir. Özellikle annelerin boş zaman ve sosyal etkinliklerinin kısıtlandığı, ev kadınlığı rolünden mutlu olmadıkları ve bu yüzden daha fazla stres yaşadıkları belirtilmiştir. Özellikle engelli çocuğı olan annelerde bedensel yakınmaların, depresyon ve anksiyete bozukluğu gibi ruhsal bozuklukların daha sık görüldüğü bildirilmektedir. Doğum sonrası süreçte fark edilen bu durum hem annenin sunulan yaşamı, hem de doğan bebeğın kabulünü zorlaştırır ve annelik hüznü ile başlayan bu süreç depresyona kadar gidebilmektedir.

Çalık ve diğeri (2015) yaptığı araştırmada, otistik çocuklardan spor yapanların annelerinin spor yapanların durumluk ve Sürekli kaygı düzeyinin spor yapmayan çocukların annelerinden daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Bu araştırma bize, otistik çocukların sosyal aktivitelere katılabilmeleri, annelerin kaygı düzeyini düşürdüğünü göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, nedensel karşılaştırma desenli bir araştırmadır. Nedensel karşılaştırmada, belli bir değişken açısından farklılaşan grupları birbiriyle karşılaştırmak amaçlanır (Balcı, 2011; Büyüköztürk vd.,2012).

3.2. Evren Örneklem

Araştırmanın evreni, Gaziantep ilindeki engelli çocuğa sahip olan anneler ile engelli çocuğa sahip olmayan annelerdir. Araştırmada kolay erişilebilir örneklem yöntemi tercih edilmiş ve rehabilitasyon merkezleri, özel eğitim merkezleri ve engelli çocuklardan adresi tespit edilenlerin evlerine gidilebilenlerden oluşan 80 engelli çocuğa sahip anne ile, engelli çocuğa sahip olmayan 78 anneden oluşmaktadır. Araştırma örneklemini toplamda 158 anneden oluşmaktadır.

Örneklem evrenden kolay ulaşılabilir örneklem yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s.71). Örneklem büyüklüğünün hesaplamasında Barret (2007, 820)'in önerdiği, “0,80 düzeyindeki c.alpha güvenirlilik katsayısı için gerekli olan 134-369 arası örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu” kriteri esas alınmıştır. Örneklem seçiminde “engelli çocuk sahibi olan anne” ve “engelli çocuk sahibi olmayan anne” olmak üzere iki kriter kullanılmıştır.

Araştırmanın temel amacına ulaşmak için engelli çocuğa sahip olan ve engelli çocuğa sahip olmayan annelerin tamamının verileri kullanılmıştır.

Diğer sosyodemografik değişkenlerden kaynaklanan farklılıkları sınamada ise sadece engelli çocuğa sahip annelerin verileri kullanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada, çalışma ekibi tarafından hazırlanan bir sosyodemografik bilgi formu ve iki farklı ölçek kullanılmıştır. Bunlar Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği ve Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri'dir.

3.3.1. Sosyodemografik Bilgi Formu.

Veri toplama aracının birinci bölümünde sosyodemografik bilgi formu yer almaktadır. Bu bölümde araştırmaya katılanlardan aşağıdaki sosyodemografik bilgiler toplanmış ve bu değişkenlere göre farklılaşmalar fark testleri ile sınanmıştır:

- Engelli çocuğunuz var mı?
- Eğitim düzeyiniz
- Annenin mesleği
- Baba mesleği
- Gelir düzeyiniz
- Çocuk sayınız
- Çocuğunuza kim bakıyor?
- Medeni durumunuz
- Aile üyeleri arasında başka engelli var mı?
- Engelli çocuğun doğum sırası
- Engelli çocuğunuzun cinsiyeti
- Engel tanısı konulma yaşı
- Engel tanısı
- Engel harici başka rahatsızlık var mı?
- Çocuğun anne ve baba kaybı var mı?
- Özel eğitim alıyor mu?
- Okula gidiyor mu?
- Ebeveynlerin çocuğun geleceği ile ilgili beklentisi var mı?
- Evde kimler psikolojik destek alıyor?
- Engelli çocuğunuzun kardeşleriyle olan ilişkisini tanımlar mısınız?
- Engellinin bakımında anneye kim destek sağlıyor?
- Eşinizle akrabalık bağı var mı?

3.3.2. Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği

Abdel-Khalek tarafından geliştirilen, Aydoğan ve diğerleri (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Cronbach alfa değeri 0,86, Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeğinin Cronbach alfa değeri 0,66 olarak bulunmuştur. Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği için varimax rotasyonu ile Temel Bileşenler analizi

ölçümlerinde varyansın %65,6'sını oluşturan 5 faktör belirlenmiştir. Templer ve Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeklerinin birlikte korelasyonunda $r=0,68$, $p<0,001$ olarak bulunmuştur (Aydoğan ve diğerleri, 2015)

Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin alt boyutları ve bu alt boyutlara maddelerin dağılımı şu şekildedir: Faktör 1'de "Ölümlle ilişkili görsel uyaranların uyandırdığı korku" 2, 8, 11, 16, 17 no'lu maddeler, faktör 2'de "Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku" 5, 6, 10, 15, 19 no'lu maddeler; faktör 3'te "Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku" 3, 12, 14, 18 no'lu maddeler, faktör 4'te "Ölümden sonrasına ilişkin korku" 7, 9, 13 no'lu maddeler ve faktör 5'te "Ölme işinin kendisine yönelik korku" 1, 4, 20 no'lu maddeler yer almaktadır.

Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği 5'li likert tipi olup, ölçek maddelerinin cevap seçenekleri, 1-Hiç, 2-Ara sıra, 3-Bazen, 4-Çoğunlukla ve 5-Her zaman şeklindedir.

3.3.3. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri

Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri, Spielberger ve arkadaşları tarafından 1970 yılında geliştirilmiş olan envanterin Türk kültürüne uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Öner ve Le Compte (1983) tarafından yapılmıştır. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri; Yirmi maddeden oluşan Durumluk kaygı Ölçeği ile Yirmi maddeden oluşan Sürekli kaygı Ölçeği olmak üzere toplam kırk maddeden oluşmaktadır. Durumluk kaygı Ölçeği, bireylerin belirli bir anda belirli koşullarda kendisini nasıl hissettiğini betimlemesini, içinde bulunduğu duruma ilişkin duygularını dikkate alarak maddeleri cevaplamasını gerektirir. Sürekli kaygı Ölçeği ise; bireyin genellikle kendisini nasıl hissetmesi gerektiğini belirtir. Durumluk kaygı Ölçeği, maddelerinde ifade edilen duygu ya da davranışlar, bireyin içinde bulunduğu durumu hissetme derecesine göre; (1) hiç, (2) biraz, (3) çok, (4) tamamıyla gibi oluşan şıklardan birini işaretleyerek cevaplandırılır. Sürekli kaygı maddelerinde ifade edilen duygu davranışları ise; sıklık derecesine göre; (1) hemen hiçbir zaman, (2) bazen, (3) çok zaman ve (4) hemen her zaman şeklinde cevaplandırılır.

Durumluk-Sürekli Kaygı envanteri kısa ifadelerden oluşan bir öz-değerlendirme anketidir. Durumluk-Sürekli Kaygı envanteri toplam 40 maddeden oluşan iki aynı ölçeği içerir. Durumluk kaygı ölçeği (EK 2) bireyin belirli bir anda ve belirli koşullarda kendisini nasıl hissettiğini betimlemesini; içinde bulunduğu duruma ilişkin duygularını dikkate alarak cevaplamasını gerektirir. Sürekli kaygı ölçeği ise bireyin genellikle nasıl hissettiğini betimlemesini gerektirir. Ölçeklerde doğrudan ve ters dönmüş olmak üzere iki tür ifade

bulunur. Doğrudan ifadeler, olumsuz duygulan tersine dönmüş ifadeler ise olumlu duyguları dile getirir. Durumluk kaygı ölçeğinde on tane (1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19 ve 20'nci maddeler) tersine dönmüş ifade vardır. Sürekli kaygı ölçeğinde ise tersine dönmüş yedi (1, 6, 7, 10, 13, 16, 19'uncu maddeler) madde vardır. Her ölçekten elde edilen toplam puan değeri minimum 20 maksimum 80 arasındadır (Öner ve Le Compte, 1983).”

Puanlama için doğrudan ve tersine dönmüş ifadelerin her biri için iki ayrı anahtar hazırlanır. Böylece bir anahtarla doğrudan ifadeler, ikinci anahtarla tersine dönmüş ifadelerin toplam ağırlıkları saptanır. Doğrudan ifadeler için elde edilen toplam ağırlıklı puandan ters ifadelerin toplam ağırlıklı puanı çıkartılır. Bu sayıya önceden saptanmış ve değişmeyen bir değer eklenir. Durumluk kaygı için bu değer 50, Sürekli kaygı için 35'dir. En son elde edilen değer, bireyin kaygı puanıdır (Öner ve Le Compte, 1983).”

Ölçeğin Türkçe uyarlamasında c.alfa korelasyonları ile saptanan güvenirlik katsayılarının Durumluk kaygı ölçeği için 0,83 ile 0,92 arasında, Sürekli kaygı ölçeği için 0,83 ile 0,87 arasında olduğu saptanmış olup, bu çalışmada Durumluk kaygı ölçeği iç tutarlılığı.a. = 0,76, Sürekli kaygı ölçeği iç tutarlılığı.a. = 0,87 olarak tespit edilmiştir (Öner ve Le Compte, 1983).

3.4. Verilerin Toplanması

Veriler, demografik değişkenlerin ve ölçek maddelerinin birlikte hazırlandığı basılı formların annelere verilerek doldurulması suretiyle toplanmıştır. Veri toplama formunun girişinde açıklamalar, ardından demografik değişkenler daha sonra da kullanılan iki ölçek yer almaktadır.

Toplanan veriler SPSS paket programına girilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Veriler, SPSS paket programına girilerek temel betimleyici istatistik ve fark testleri ile analiz edilmiştir.

Bu kapsamda, alt grupları $n > 30$ olan ve parametrik (normal) dağılım gösterip iki alt gruptan oluşan sosyodemografik özellikler için bağımsız gruplar t testi,

Alt grupları $n < 30$ olup non-parametrik (normal olmayan) dağılım gösteren ve iki alt gruba sahip sosyodemografik değişkenler için Mann Whitney U testi ve Alt grupları $n < 30$ olup non-parametrik (normal olmayan) dağılım gösteren ve ikiden fazla alt gruba sahip sosyodemografik değişkenler için Kruskal Wallis-H testi ve Kruskal Wallis-H testinde anlamlı

farklılık olan değişkenlerin alt gruplarını ikili olarak karşılaştırmak için Mann Whitney U testi yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu kısımda, örneklemin sosyodemografik özelliklere göre dağılımı, engelli çocuğa sahip annelerin ölüm anksiyetesi düzeyi, Durumluk-Sürekli Kaygı düzeyi, “engelli çocuğa sahip olan anneler” ile “engelli çocuğa sahip olmayan annelerin” ölüm anksiyete ve Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinin karşılaştırması ile engelli çocuğa sahip annelere ait çeşitli sosyodemografik özelliklerinin onların Ölüm Anksiyete ve Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinde farklılaşmaya neden olup olmadığına ilişkin bulgular yer almaktadır.

4.1. Örneklemin SosyoDemografik Değişkenlere Göre Dağılımı

Örneklemin sosyodemografik değişkenlere göre dağılımı şu şekildedir.

Tablo 1. Örneklemin Sosyodemografik Özelliklere Dağılımı

Değişken adı	Alt Grup	f	%	% geçerli	% yığılmalı
Engelli çocuğunuz	Var	80	50,6	50,6	50,6
	Yok	78	49,4	49,4	100,0
	Toplam	158	100,0	100,0	
Eğitim durumu	Okur-yazar	20	12,7	12,7	12,7
	İlkokul-ortaokul mezunu	58	36,7	36,7	49,4
	Lise mezunu	39	24,7	24,7	74,1
	Lisans-lisansüstü mezunu	41	25,9	25,9	100,0
	Toplam	158	100,0	100,0	
Anne mesleği	Çalışmıyor	80	50,6	50,6	50,6
	İşçi	24	15,2	15,2	65,8
	Memur	24	15,2	15,2	81,0
	Yönetici	9	5,7	5,7	86,7
	Diğer	21	13,3	13,3	100,0
	Toplam	158	100,0	100,0	
Baba mesleği	Çalışmıyor	15	9,5	9,5	9,5
	İşçi	57	36,1	36,1	45,6
	Memur	30	19,0	19,0	64,6
	Yönetici	19	12,0	12,0	76,6
	Diğer	37	23,4	23,4	100,0
	Toplam	158	100,0	100,0	
Gelir düzeyiniz	Asgari ücretten az	14	8,9	8,9	8,9
	Asgari ücret	36	22,8	22,8	31,6
	1500-3000 t1	55	34,8	34,8	66,5
	3000-5000 t1	34	21,5	21,5	88,0
	5000 TL üstü	19	12,0	12,0	100,0
	Toplam	158	100,0	100,0	

Değişken adı	Alt Grup	f	%	% geçerli	% yığılmalı
Çocuk sayısı	Bir	31	19,6	19,6	19,6
	İki	60	38,0	38,0	57,6
	Üç	45	28,5	28,5	86,1
	Dört ve üstü	22	13,9	13,9	100,0
	Toplam	158	100,0	100,0	
Engelliye bakan	Kendim	109	69,0	69,0	69,0
	Akrabamız	20	12,7	12,7	81,6
	Ücretli bakıcı	16	10,1	10,1	91,8
	Diğer	13	8,2	8,2	100,0
	Toplam	158	100,0	100,0	
Medeni durum	Evli	69	86,3	86,3	86,3
	Boşanmış	11	13,8	13,8	100,0
	Toplam	80	100,0	100,0	
Başka engelli	Var	9	5,7	11,3	11,3
	Yok	71	44,9	88,8	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Engelinin doğum sırası	Birinci	39	24,7	48,8	48,8
	İkinci	28	17,7	35,0	83,8
	Üçüncü	10	6,3	12,5	96,3
	Dört ve daha sonrası	3	1,9	3,8	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Engelli cinsiyeti	Kız	37	23,4	46,3	46,3
	Erkek	43	27,2	53,8	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Tanılama yaşı	1-yaşına-k	23	14,6	28,8	28,8
	1-3-yaş-arası	33	20,9	41,3	70,0
	3-5-yaş-arası	16	10,1	20,0	90,0
	Okul-çağında	6	3,8	7,5	97,5
	Diğer	2	1,3	2,5	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Engel tanısı	Bedensel	21	13,3	26,3	26,3
	Zihinsel	42	26,6	52,5	78,8
	İşitsel	8	5,1	10,0	88,8
	Görsel	3	1,9	3,8	92,5
	Birden fazla	6	3,8	7,5	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Başka süreyen hastalık	Evet	17	10,8	21,3	21,3
	Hayır	63	39,9	78,8	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Ebeveyn yaşıyor mu?	Baba ölü	3	1,9	3,8	3,8
	İkiside yaşıyor	77	48,7	96,3	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Özel eğitim	Almıyor	21	13,3	26,3	26,3
	1 yıldır alıyor	23	14,6	28,8	55,0
	1-3 yıldır alıyor	15	9,5	18,8	73,8
	3 yıldan fazla	21	13,3	26,3	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Aldığı eğitim	Özel alt sınıf	4	2,5	5,0	5,0
	Özel eğitim	41	25,9	51,3	56,3
	Kaynaştırma	10	6,3	12,5	68,8
	Diğer	25	15,8	31,3	100,0

Değişken adı	Alt Grup	f	%	% geçerli	% yığılmalı
	Toplam	80	50,6	100,0	
Engelliden beklenti	İyi beklenti	47	29,7	58,8	58,8
	Kötü beklenti	11	7,0	13,8	72,5
	Beklenti yok	22	13,9	27,5	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Psikolojik destek alanlar	Hiç kimse	57	36,1	71,3	71,3
	Anne	12	7,6	15,0	86,3
	Baba	4	2,5	5,0	91,3
	Engelli	7	4,4	8,8	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Kardeşleriyle iletişimi	İletişim yok	12	7,6	15,0	15,0
	Kötü	12	7,6	15,0	30,0
	Normal	32	20,3	40,0	70,0
	İyi	24	15,2	30,0	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Bakımda anneye destek olan	Büyükanne-anneanne	12	7,6	15,0	15,0
	Eş	34	21,5	42,5	57,5
	Çocuklar	2	1,3	2,5	60,0
	Bakıcı	9	5,7	11,3	71,3
	Yok	23	14,6	28,8	100,0
	Toplam	80	50,6	100,0	
Ebeveyn akrabalığı	Evet	49	31,0	31,0	31,0
	Hayır	109	69,0	69,0	100,0
	Toplam	158	100,0	100,0	

Tabloda görüldüğü gibi, araştırmaya katılan annelerden %50,6'sının (80) engelli çocuğu varken, %49,4'ünün (78) engelli çocuğu yoktur.

Annelerin, %12,7'si sadece okuryazar, %36,7'si ilkokul-ortaokul mezunu, %24,7'si lise mezunu ve %25,9'u lisans ya da lisansüstü program mezunudur.

Annelerin %50,6'sı bir işte çalışmazken, eşlerinin ise %9,5'i çalışmamaktadır.

Annelerin %8,9'u asgari ücret altında bir gelire sahipken, %22,8'i asgari ücretli, %34,8'i 1500-3000 TL arası gelire sahip, %21,5'i 3000-5000 TL arası gelir grubunda ve %12'si 5000 TL üzerinde gelire sahiptir.

Annelerin %69'u engelli çocuğa kendisinin baktığını söylerken, %12,7'si engelli çocuğa akrabasının baktığını, %10,1'inin engelli çocuğuna ücretli bakıcının baktığını, %8,2'si ise engelli çocuğa başka birilerinin baktığını belirtmişlerdir.

Engelli annelerinin %86,2'ü evli iken, %13,8'i boşanmıştır.

Annelerin engelli çocuklarının %46,8'i kız, %54,4'ü ise erkektir.

Annelerden engelli %26,6'sının çocuğu bedensel, %53,2'sinin çocuğu zihinsel,

%10,2'sinin çocuğu işitsel, %3,8'inin çocuğu görsel, % 7,6'sının çocuğu ise birden fazla engelli tanısına sahiptir.

Annelerin %31'inin eşiyle akrabalığı varken, %69'unun eşiyle akrabalığı yoktur.

Tabloda ayrıca annelerin diğer sosyodemografik özellikleri de mevcuttur.

4.2. Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri

Tablo 2. Engelli Çocuğu Olan Annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı düzeyleri

	<i>n</i>	<i>min.</i>	<i>max.</i>	X_{ort}	<i>SS</i>	sh_x
Durumluk kaygı	80	28,00	62,00	46,24	7,71	0,86
Sürekli kaygı	80	34,00	61,00	49,20	5,85	0,65

Tabloda görüldüğü gibi, engelli çocuğa sahip annelerin,

- Durumluk kaygı düzeyi aritmetik ortalaması 46,24 iken ($X_{ort}=46,24$; $SS=7,71$),
- Sürekli kaygı düzeyleri aritmetik ortalaması 49,20'dir ($X_{ort}=49,20$; $SS=5,85$)i

Bu bulgular ile H_1 : Engelli çocuğa sahip annelerin durumluk-sürekli kaygı düzeyleri yüksektir, hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4.3.Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri

Tablo 3. Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Ölüm Kaygısı Alt Boyutları Düzeyleri

Alt Boyut	<i>n</i>	<i>min.</i>	<i>max.</i>	X_{ort}	<i>SS</i>	sh_x
“Ölümlle ilişkili görsel uyarıların uyandırdığı korku”	80	1,00	5,00	3,12	0,99	0,11
“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”	80	1,00	5,00	3,41	0,97	0,11
“Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”	80	1,00	5,00	2,53	1,01	0,11
“Ölümden sonrasına ilişkin korku”	80	1,00	5,00	3,41	1,02	0,11
“Ölme işinin kendisine yönelik korku”	80	1,00	5,00	2,71	0,92	0,10

Tabloda görüldüğü gibi, engelli çocuğa sahip annelerin, ölüm kaygısı alt boyutlarından;

- “Ölümlle ilişkili görsel uyarıların uyandırdığı korku” alt boyutunun aritmetik

ortalaması 3,12 ($X_{ort}=3,12$; $SS=0,99$),

- “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutunun aritmetik ortalaması 3,41 ($X_{ort}=3,41$; $SS=0,97$),
- “Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku” alt boyutunun aritmetik ortalaması 2,53 ($X_{ort}=2,53$; $SS=1,01$),
- “Ölümden sonrasına ilişkin korku” alt boyutunun aritmetik ortalaması 3,41 ($X_{ort}=3,41$; $SS=1,02$),
- “Ölme işinin kendisine yönelik korku” alt boyutunun aritmetik ortalaması 2,71 ($X_{ort}=2,71$; $SS=0,92$) düzeyindedir.

Bu bulgular ile H_2 : Engelli çocuğa sahip annelerin ölüm kaygısı düzeyleri yüksektir, hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4.4.Engelli Çocuğa Sahip Olan Ve Olmayan Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri Arasındaki Farklılaşma

Tablo 4. Engelli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Annelerin Ölüm Kaygısı Alt Boyutlarının Düzeyleri Arasındaki Farklılaşmayı Sınamak İçin Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi

Faktör	Engelli Çocuk	Levene's									
		<i>n</i>	<i>X_{ort}</i>	<i>SS</i>	<i>sh_x</i>	<i>F</i>	<i>P</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>	η^2
“Ölümlle ilişkili görsel uyarıların uyandırdığı korku”	Var	80	3,12	0,99	0,11	1,11	0,29	1,31	156	0,192	
	Yok	78	2,90	1,07	0,12						
“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”	Var	80	3,41	0,97	0,11	0,24	0,63	0,05	156	0,961	
	Yok	78	3,41	0,91	0,10						
“Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”	Var	80	2,53	1,01	0,11	0,00	0,99	2,50	156	0,014	0,199
	Yok	78	2,14	0,94	0,11						
“Ölümden sonrasına ilişkin korku”	Var	80	3,41	1,02	0,11	0,76	0,39	1,22	156	0,226	
	Yok	78	3,20	1,12	0,13						
“Ölme işinin kendisine yönelik korku”	Var	80	2,71	0,92	0,10	4,12	0,04	0,72	152	0,471	
	Yok	78	2,59	1,06	0,12						

Tabloda görüldüğü gibi, Engelli Çocuğa Sahip Olan Ve Olmayan Annelerin Ölüm

Kaygısı Alt Boyutlarının Düzeyleri Arasındaki Farklılaşmayı Sınamak İçin Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi sonucunda,

Ölüm anksiyetesi “Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku” alt boyutunda, $p < 0,05$ düzeyinde engelli çocuğa sahip olan anneler lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p = 0,014$; $t = 2,50$; $\eta^2 = 0,199$).

Ölüm anksiyetesi diğer alt boyutlarında Engelli Çocuğa Sahip Olan Ve Olmayan Annelerin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p > 0,05$).

Bu bulgular ile H_3 : Engelli çocuğa sahip olan annelerin ölüm kaygısı düzeyi, engelli çocuğu olmayan annelerin ölüm kaygısı düzeylerinden yüksektir, hipotezi kısmen kabul edilmiştir, hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4.5.Engelli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki Farklılaşma

Tablo 5. Engelli Çocuğa Sahip Olan Ve Olmayan Annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki Farklılaşmayı Sınamak İçin Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi

Faktör	Engelli Çocuk	İstatistik									
		<i>n</i>	<i>X_{ort}</i>	<i>SS</i>	<i>sh_x</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>	η^2
Durumluk kaygı	Var	80	46,24	7,71	0,86	0,17	0,68	4,84	156	0,000	0,385
	Yok	78	40,41	7,40	0,84						
Sürekli kaygı	Var	80	49,20	5,85	0,65	8,06	0,01	3,63	145	0,000	0,290
	Yok	78	45,28	7,57	0,86						

Tabloda görüldüğü gibi, Engelli Çocuğa Sahip Olan Ve Olmayan Annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki Farklılaşmayı Sınamak İçin Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi sonucunda,

Durumluk kaygı boyutunda, engelli çocuğu olan anneler lehine, $p < 0,001$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık,

Sürekli kaygı boyutunda, engelli çocuğu olan anneler lehine, $p < 0,001$ düzeyinde

istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Bu bulgular ile H_4 : Engelli çocuğa sahip olan annelerin durumluk-sürekli kaygı düzeyleri, engelli çocuğu olmayan annelerin durumluk-sürekli kaygı düzeylerinden yüksektir, hipotezi kabul edilmiştir.

4.6.Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelere Ait Çeşitli Sosyo Demografik Özelliklerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle “Durumluk-Sürekli Kaygı” Düzeyleri Üzerindeki Farklaşmasının Sınanması

4.6.1.Engellinin Cinsiyeti Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular

Engelli çocuğun cinsiyetinin, annelerin ölüm kaygısı düzeyleri ile durumluk-sürekli kaygı düzeylerinde farklılık oluşturmasını sınamak için yapılan bağımsız gruplar T Testi yapılmıştır.

Tablo 6. Engelli Çocuğun cinsiyetinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi

		<i>İstatistik</i>		<i>Levene's</i>		<i>t-testi</i>					
Engelli cinsiyeti		<i>N</i>	<i>X_{ort}</i>	<i>SS</i>	<i>sh_x</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>T</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>	<i>η²</i>
“Ölümlle ilişkili görsel uyaranların uyandırdığı korku”	Kız	37	3,08	1,00	0,16	0,00	0,98	-0,33	78	0,743	
	Erkek	43	3,15	0,99	0,15						
“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”	Kız	37	3,37	1,09	0,18	3,56	0,06	-0,33	69	0,742	
	Erkek	43	3,45	0,87	0,13						
“Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”	Kız	37	2,38	1,01	0,17	0,00	0,98	-1,26	78	0,210	
	Erkek	43	2,66	1,00	0,15						
“Ölümden sonrasına ilişkin korku”	Kız	37	3,24	1,04	0,17	0,03	0,87	-1,34	78	0,183	
	Erkek	43	3,55	1,00	0,15						
“Ölme işinin kendisine yönelik korku”	Kız	37	2,55	0,83	0,14	2,37	0,13	-1,44	78	0,154	
	Erkek	43	2,84	0,98	0,15						
Durumluk kaygı	Kız	37	44,35	8,35	1,37	3,40	0,07	-2,04	69	0,045	0,228
	Erkek	43	47,86	6,80	1,04						
Sürekli kaygı	Kız	37	47,16	6,34	1,04	2,72	0,10	-3,03	78	0,003	0,339
	Erkek	43	50,95	4,82	0,73						

Tabloda görüldüğü gibi, engelli çocuğun cinsiyetinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde farklılık oluşturmasını sınamak için yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda;

Engelli çocuğa sahip annelerin ölüm anksiyetesi alt boyutları puanlarının hiçbirisinde,

engelli çocuğun cinsiyetinden kaynaklanan istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Engelli çocuğa sahip annelerin Durumluk kaygı puanlarında, engelli çocuğun cinsiyetinden kaynaklanan, istatistiksel olarak $p < 0,05$ düzeyinde erkek engelli çocuğu olan anneler lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Engelli çocuğa sahip annelerin Sürekli kaygı puanlarında, engelli çocuğun cinsiyetinden kaynaklanan, istatistiksel olarak $p < 0,01$ düzeyinde erkek engelli çocuğu olan anneler lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Bu bulgular ile H_5 : Engelli çocuk annelerinin kaygı düzeyleri engelli çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmaktadır, hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4.6.2. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular

Annenin eğitim düzeyi değişkenin engelli annelerinin kaygılarında oluşturduğu farklılığa ilişkin bulgular aşağıdaki tablodadır.

Tablo 7. Engelli Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeyinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

	Eğitim düzeyiniz	<i>n</i>	<i>X_{sıra}</i>	<i>x²</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>	<i>η²</i>
“Ölümlle ilişkili görsel uyaranların uyandırdığı korku”	Okur yazar	15	39,50	2,495	3	,476	
	İlkokul-ortaokul mezunu	32	43,23				
	Lise mezunu	19	33,76				
	Lisans-lisansüstü mezunu	14	44,46				
	Toplam	80					
“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”	Okuryazar	15	37,10	6,212	3	,102	
	İlkokul-ortaokul mezunu	32	48,06				
	Lise mezunu	19	36,97				
	Lisans-lisansüstü mezunu	14	31,64				
	Toplam	80					
“Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”	Okuryazar	15	47,47	4,049	3	,256	
	İlkokul-ortaokul mezunu	32	41,47				
	Lise mezunu	19	32,03				
	Lisans-lisansüstü mezunu	14	42,32				
	Toplam	80					
“Ölümden sonrasına ilişkin korku”	Okuryazar	15	33,50	9,325	3	,025	0,117
	İlkokul-ortaokul mezunu	32	50,11				
	Lise mezunu	19	33,32				
	Lisans-lisansüstü mezunu	14	35,79				
	Toplam	80					
“Ölme işinin kendisine yönelik korku”	Okuryazar	15	41,73	7,716	3	,052	
	İlkokul-ortaokul mezunu	32	46,28				
	Lise mezunu	19	28,11				
	Lisans-lisansüstü mezunu	14	42,79				
	Toplam	80					
Durumluk kaygı	Okuryazar	15	53,73	6,439	3	,092	
	İlkokul-ortaokul mezunu	32	38,02				
	Lise mezunu	19	34,74				
	Lisans-lisansüstü mezunu	14	39,82				
	Toplam	80					
Sürekli kaygı	Okuryazar	15	38,60	2,486	3	,478	
	İlkokul-ortaokul mezunu	32	44,03				
	Lise mezunu	19	34,08				
	Lisans-lisansüstü mezunu	14	43,18				
	Toplam	80					

Tabloda görüldüğü gibi, engelli çocuk annelerinin eğitim düzeyinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde farklılık oluşturmasını sınamak için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda;

Ölüm anksiyetesinin “Ölümden sonrasına ilişkin korku” alt boyutu puanlarında,

engelli çocuk annelerinin eğitim düzeyinden kaynaklanan bir istatistiksel olarak $p<0,05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Ölüm anksiyetesinin “Ölüme ilişkili görsel uyaranların uyandırdığı korku”, “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”, “Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”, “Ölme işinin kendisine yönelik korku” alt boyutlarının puanlarında, engelli çocuk annelerinin eğitim düzeyinden kaynaklanan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilmemiştir.

Durumluk ve Sürekli kaygı puanlarında, annelerin eğitim düzeyinden kaynaklanan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilmemiştir.

Engelli Çocuk Annelerinin Eğitim Düzeyinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinde farklılık oluşturmasını sınamak için yapılan “Kruskal Wallis-H Testi sonucunda ortaya çıkan “Ölümden sonrasına ilişkin korku” alt boyutu puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann Whitney U Testi yapılmıştır.

Tablo 8. Ölümünden Sonrasına İlişkin Korku Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi

Eğitim düzeyiniz	<i>N</i>	<i>X_{sıra}</i>	<i>ST</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>	η^2
Okur yazar	15	17,20	258,00	138,000	-2,340	0,019	0,341
İlkokul-ortaokul mezunu	32	27,19	870,00				
Toplam	47						
Okuryazar	15	17,63	264,50	140,500	-0,070	0,944	
Lise mezunu	19	17,39	330,50				
Toplam	34						
Okuryazar	15	14,67	220,00	100,000	-0,222	0,825	
Lisans-lisansüstü mezunu	14	15,36	215,00				
Toplam	29						
İlkokul-ortaokul mezunu	32	29,91	957,00	179,000	-2,449	0,014	0,343
se mezunu	19	19,42	369,00				
Toplam	51						
İlkokul-ortaokul mezunu	32	26,02	832,50	143,500	-1,936	0,053	
Lisans-lisansüstü mezunu	14	17,75	248,50				
Toplam	46						
Lise mezunu	19	16,50	313,50	123,500	-0,350	0,727	
Lisans-lisansüstü mezunu	14	17,68	247,50				
Toplam	33						

Tabloda görüldüğü gibi, “Ölümünden sonrasına ilişkin korku” alt boyutu puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda;

Okuryazar olan anneler ile İlkokul-ortaokul mezunu olan annelerin puanları arasında istatistiksel olarak $p < 0,05$ düzeyinde İlkokul-ortaokul mezunu olanlar lehine;

İlkokul-ortaokul mezunu anneler ile Lise mezunu anneler arasında, ilkokul mezunu olan annelerin puanları arasında istatistiksel olarak $p < 0,05$ düzeyinde İlkokul-ortaokul mezunu olan anneler lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Diğer alt gruplar arasında ise “Ölümünden sonrasına ilişkin korku” alt boyutu

puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Bu bulgular ile H_6 : Engelli çocuk annelerinin kaygı düzeyleri annenin eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır, hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4.6.3.Baba Mesleği Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular

Tablo 9. Engelli Çocukların Babasının Mesleğinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

	Baba mesleği	<i>n</i>	$X_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>	η^2
“Ölümlle ilişkili görsel uyaranların uyandırdığı korku”	Çalışmıyor	9	28,11	5,774	4	,217	
	İşçi	40	45,65				
	Memur	15	40,30				
	Yönetici	5	30,60				
	Diğer	11	36,68				
	Toplam	80					
“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”	Çalışmıyor	9	45,83	13,896	4	,008	0,174
	İşçi	40	47,43				
	Memur	15	32,40				
	Yönetici	5	12,40				
	Diğer	11	34,77				
	Toplam	80					
“Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”	Çalışmıyor	9	32,94	1,260	4	,868	
	İşçi	40	41,65				
	Memur	15	42,03				
	Yönetici	5	43,60				
	Diğer	11	39,00				
	Toplam	80					
“Ölümden sonrasına ilişkin korku”	Çalışmıyor	9	35,72	12,518	4	,014	0,156
	İşçi	40	49,19				
	Memur	15	32,13				
	Yönetici	5	21,80				
	Diğer	11	32,73				
	Toplam	80					
“Ölme işinin kendisine yönelik korku”	Çalışmıyor	9	30,28	4,035	4	,401	
	İşçi	40	44,83				
	Memur	15	35,37				
	Yönetici	5	42,90				
	Diğer	11	39,05				
	Toplam	80					
Durumluk kaygı	Çalışmıyor	9	40,33	,452	4	,978	
	İşçi	40	40,44				
	Memur	15	38,67				
	Yönetici	5	46,70				
	Diğer	11	40,55				
	Toplam	80					
Sürekli kaygı	Çalışmıyor	9	29,83	3,875	4	,423	
	İşçi	40	40,60				
	Memur	15	42,70				
	Yönetici	5	33,90				
	Diğer	11	48,86				
	Toplam	80					

Tabloda görüldüğü gibi, Engelli Çocukların Babasının Mesleğinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda,

Engelli çocuğun babasının mesleği, engelli çocuğun annesinin ölüm anksiyetesi, “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutunda $p<0,01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık, “Ölümden sonrasına ilişkin korku” alt boyutunda $p<0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Engelli çocuğun babasının mesleği, engelli çocuğun annesinin ölüm anksiyetesinin “Ölümlle ilişkili görsel uyaranların uyandırdığı korku”, “Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku” ve “Ölme işinin kendisine yönelik korku” alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Engelli çocuğun babasının mesleği, engelli çocuğun annesinin durumluk ve Sürekli kaygı puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Engelli Çocukların Baba Mesleğinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinde farklılık oluşturmasını sınamak için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda ortaya çıkan “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” ve “Ölümden sonrasına ilişkin korku” alt boyutlarının puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann Whitney U Testi yapılmıştır.

Tablo 10. Ölümün Beraberindeki Fiziksel Ve Ruhsal Acıya İlişkin Korku Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi

Baba mesleği	N	$X_{sıra}$	ST	U	Z	P	η^2
Çalışmıyor	9	23,94	215,50	170,500	-0,246	0,806	
İşçi	40	25,24	1009,50				
Toplam	49						
Çalışmıyor	9	15,22	137,00	43,000	-1,467	0,142	
Memur	15	10,87	163,00				
Toplam	24						
Çalışmıyor	9	9,61	86,50	3,500	-2,550	0,011	0,682
Yönetici	5	3,70	18,50				
Toplam	14						
Çalışmıyor	9	12,06	108,50	35,500	-1,068	0,286	
Diğer	11	9,23	101,50				
Toplam	20						
İşçi	40	30,91	1236,50	183,500	-2,208	0,027	0,298
Memur	15	20,23	303,50				
Toplam	55						
İşçi	40	24,98	999,00	21,000	-2,861	0,004	0,426
Yönetici	5	7,20	36,00				
Toplam	45						
İşçi	40	27,80	1112,00	148,000	-1,653	0,098	
Diğer	11	19,45	214,00				
Toplam	51						
Memur	15	12,10	181,50	13,500	-2,104	0,035	0,471
Yönetici	5	5,70	28,50				
Toplam	20						
Memur	15	13,20	198,00	78,000	-0,235	0,815	
Diğer	11	13,91	153,00				
Toplam	26						
Yönetici	5	4,80	24,00	9,000	-2,115	0,034	0,529
Diğer	11	10,18	112,00				
Toplam	16						

Tabloda görüldüğü gibi, “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutu puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda;

- Çalışmıyor olanlar ile Yönetici olanlar arasında $p < 0,05$ düzeyinde çalışmayanlar lehine,
- İşçi ile memurlar arasında $p < 0,05$ düzeyinde işçiler lehine
- İşçi ile yöneticiler arasında $p < 0,01$ düzeyinde işçiler lehine
- Memur ile yöneticiler arasında $p < 0,05$ düzeyinde memurlar lehine
- Diğerleri ile yöneticiler arasında $p < 0,05$ düzeyinde yöneticiler lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık çıkmıştır.

Tablo 11. Ölümünden Sonrasına İlişkin Korku”Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi

Baba mesleği	<i>N</i>	<i>X_{sıra}</i>	<i>ST</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>	η^2
Çalışmıyor	9	18,00	162,00	117,000	-1,639	0,101	
İşçi	40	26,58	1063,00				
Toplam	49						
Çalışmıyor	9	13,33	120,00	60,000	-0,451	0,652	
Memur	15	12,00	180,00				
Toplam	24						
Çalışmıyor	9	8,50	76,50	13,500	-1,207	0,228	
Yönetici	5	5,70	28,50				
Toplam	14						
Çalışmıyor	9	10,89	98,00	46,000	-0,269	0,788	
Diğer	11	10,18	112,00				
Toplam	20						
İşçi	40	31,11	1244,50	175,500	-2,367	0,018	0,319
Memur	15	19,70	295,50				
Toplam	55						
İşçi	40	24,59	983,50	36,500	-2,312	0,021	0,345
Yönetici	5	10,30	51,50				
Toplam	45						
İşçi	40	28,41	1136,50	123,500	-2,228	0,026	0,312
Diğer	11	17,23	189,50				
Toplam	51						
Memur	15	11,20	168,00	27,000	-0,923	0,356	
Yönetici	5	8,40	42,00				
Toplam	20						
Memur	15	13,23	198,50	78,500	-0,209	0,834	
Diğer	11	13,86	152,50				
Toplam	26						
Yönetici	5	6,40	32,00	17,000	-1,205	0,228	
Diğer	11	9,45	104,00				
Toplam	16						

Tabloda görüldüğü gibi, “Ölümünden sonrasına ilişkin korku” alt boyutu puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda;

EŖi iŖŖi olan engelli annelerin “Ölümünden sonrasına iliŖkin korku” düzeyleri, eŖi yönetici olanlarla, memur olanlarla ve diğer meslek grubundan olanlar arasında $p<0,05$ düzeyinde, eŖi iŖŖi olan anneler lehine, istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiŖtir.

Diğer alt gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiŖtir.

Bu bulgular ile H_7 : Engelli çocuk annelerinin kaygı düzeyleri baba mesleğine göre farklılaŖmaktadır, hipotezi kısmen kabul edilmiŖtir.

4.6.4.Engelliye Kimin Baktığı Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular

Tablo 12. Engelli Çocuğa Bakan Kişinin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

	Çocuğunuza kim bakıyor?	<i>n</i>	$X_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>	η^2
“Ölümle ilişkili görsel uyarıların uyandırdığı korku”	Kendim	51	41,59	6,197	3	,102	
	Akrabamız	12	33,13				
	Ücretli bakıcı	11	33,41				
	Diğer	6	59,00				
	Toplam	80					
“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”	Kendim	51	42,64	1,940	3	,585	
	Akrabamız	12	37,83				
	Ücretli bakıcı	11	32,50				
	Diğer	6	42,33				
	Toplam	80					
“Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”	Kendim	51	36,13	6,180	3	,103	
	Akrabamız	12	49,25				
	Ücretli bakıcı	11	51,82				
	Diğer	6	39,42				
	Toplam	80					
“Ölümden sonrasına ilişkin korku”	Kendim	51	42,97	5,362	3	,147	
	Akrabamız	12	32,38				
	Ücretli bakıcı	11	31,41				
	Diğer	6	52,42				
	Toplam	80					
“Ölme işinin kendisine yönelik korku”	Kendim	51	41,36	,975	3	,807	
	Akrabamız	12	34,79				
	Ücretli bakıcı	11	43,23				
	Diğer	6	39,58				
	Toplam	80					
Durumluk kaygı	Kendim	51	41,25	8,609	3	,035	0,108
	Akrabamız	12	42,08				
	Ücretli bakıcı	11	49,00				
	Diğer	6	15,42				
	Toplam	80					
Sürekli kaygı	Kendim	51	40,51	1,765	3	,623	
	Akrabamız	12	38,25				
	Ücretli bakıcı	11	47,27				
	Diğer	6	32,50				
	Toplam	80					

Tabloda görüldüğü gibi, engelliye bakının, annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda;

Annelerin ölüm anksiyetesi alt boyutlarının hiçbirisinde, engelli çocuğa bakan gruplardan kaynaklanan istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Annelerin Sürekli kaygı puanlarında, engelliye bakanlardan kaynaklanan istatistiksel anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilmemiştir.

Annelerin Durumluk kaygı puanlarında, engelliye bakanlardan kaynaklanan istatistiksel olarak $p<0,05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Engelliye Bakanlar Değişkeninin, Annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinde farklılık oluşturmasını sınamak için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda ortaya çıkan Durumluk kaygı alt boyutu puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann Whitney U Testi yapılmıştır.

Tablo 13. Durumluk Kaygı Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi

Çocuğunuza kim bakıyor?	<i>n</i>	<i>X_{sıra}</i>	<i>ST</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>	η^2
Kendim	51	31,95	1629,50	303,500	-0,044	0,965	
Akrabamız	12	32,21	386,50				
Toplam	63						
Kendim	51	30,46	1553,50	227,500	-0,979	0,328	
Ücretli bakıcı	11	36,32	399,50				
Toplam	62						
Kendim	51	30,83	1572,50	59,500	-2,434	0,015	0,322
Diğer	6	13,42	80,50				
Toplam	57						
Akrabamız	12	11,25	135,00	57,000	-0,560	0,575	
Ücretli bakıcı	11	12,82	141,00				
Toplam	23						
Akrabamız	12	11,63	139,50	10,500	-2,396	0,017	0,565
Diğer	6	5,25	31,50				
Toplam	18						
Ücretli bakıcı	11	11,86	130,50	1,500	-3,180	0,001	0,771
Diğer	6	3,75	22,50				
Toplam	17						

Tabloda görüldüğü gibi, engelliye bakanlar değişkeninden kaynaklı Durumluk kaygı alt boyutu puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda;

Engelliye kendi bakanlar grubu ile diğer bakanlar grubu puanları arasında $p < 0,05$ düzeyinde, kendi bakanlar grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık,

Engelliye akrabası bakanlar grubu ile diğer bakanlar grubunun puanları arasında $p < 0,05$ düzeyinde, akrabası bakanlar grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık,

Engelliye ücretli bakıcı grubu ile diğer bakanlar grubu puanları arasında $p < 0,01$ düzeyinde, ücretli bakıcı grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Diğer alt gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Bu bulgular ile H_8 : Engelli çocuk annelerinin kaygı düzeyleri engelliye kimin baktığına göre farklılaşmaktadır, hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4.6.5.Engellinin Özel Eğitim Alması Değişkeninin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular

Tablo 14. Engellinin Özel Eğitim Almasının, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

	Özel eğitim alıyor mu?	<i>n</i>	<i>X_{sıra}</i>	<i>x²</i>	<i>Sd</i>	<i>P</i>	<i>η²</i>
“Ölümlle ilişkili görsel uyaranların uyandırdığı korku”	Almıyor	21	44,05	6,047	3	,109	
	1 yıldır alıyor	23	32,07				
	1-3 yıldır alıyor	15	37,77				
	3 yıldan fazla	21	48,14				
	Toplam	80					
“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”	Almıyor	21	42,88	8,255	3	,041	0,103
	1 yıldır alıyor	23	31,50				
	1-3 yıldır alıyor	15	36,57				
	3 yıldan fazla	21	50,79				
	Toplam	80					
“Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”	Almıyor	21	36,26	1,869	3	,600	
	1 yıldır alıyor	23	45,61				
	1-3 yıldır alıyor	15	39,90				
	3 yıldan fazla	21	39,57				
	Toplam	80					
“Ölümden sonrasına ilişkin korku”	Almıyor	21	46,67	5,904	3	,116	
	1 yıldır alıyor	23	31,74				
	1-3 yıldır alıyor	15	38,33				
	3 yıldan fazla	21	45,48				
	Toplam	80					
“Ölme işinin kendisine yönelik korku”	Almıyor	21	45,00	1,613	3	,656	
	1 yıldır alıyor	23	36,61				
	1-3 yıldır alıyor	15	38,60				
	3 yıldan fazla	21	41,62				
	Toplam	80					
Durumluk kaygı	Almıyor	21	34,31	2,101	3	,552	
	1 yıldır alıyor	23	42,02				
	1-3 yıldır alıyor	15	42,23				
	3 yıldan fazla	21	43,79				
	Toplam	80					
Sürekli kaygı	Almıyor	21	37,12	3,452	3	,327	
	1 yıldır alıyor	23	37,67				
	1-3 yıldır alıyor	15	38,30				
	3 yıldan fazla	21	48,55				
	Toplam	80					

Tabloda görüldüğü gibi, engellinin özel eğitim almasının, annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinde farklılık oluşturmasını sınamak için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda;

Annelerin ölüm anksiyetesi “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutu puanlarında özel eğitim almasından kaynaklanan istatistiksel olarak $p<0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Annelerin ölüm kaygısının diğer alt boyutlarında, çocuğunun özel eğitim almasından kaynaklanan anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

Annelerin durumluk ve sürekli kaygılarında çocuğunun özel eğitim almasından kaynaklanan anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

Engellinin Özel Eğitim Almasının, Annelerin Ölüm Kaygısı düzeylerinde farklılık oluşturmasını sınamak için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda ortaya çıkan “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutu puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann Whitney U Testi yapılmıştır.”

Tablo 15. Ölümün Beraberindeki Fiziksel Ve Ruhsal Acıya İlişkin Korku Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi

Özel eğitim alıyor mu?	<i>n</i>	$X_{sıra}$	<i>ST</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>P</i>	η^2
Almıyor	21	25,93	544,50	169,500	-1,696	0,090	
1 yıldır alıyor	23	19,37	445,50				
Toplam	44						
Almıyor	21	19,79	415,50	130,500	-0,869	0,385	
1-3 yıldır alıyor	15	16,70	250,50				
Toplam	36						
Almıyor	21	19,17	402,50	171,500	-1,236	0,216	
3 yıldan fazla	21	23,83	500,50				
Toplam	42						
1 yıldır alıyor	23	18,50	425,50	149,500	-0,689	0,491	
1-3 yıldır alıyor	15	21,03	315,50				
Toplam	38						
1 yıldır alıyor	23	17,63	405,50	129,500	-2,639	0,008	0,398
3 yıldan fazla	21	27,83	584,50				
Toplam	44						
1-3 yıldır alıyor	15	14,83	222,50	102,500	-1,771	0,077	
3 yıldan fazla	21	21,12	443,50				
Toplam	36						

Tabloda görüldüğü gibi, “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutu puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda, 1 yıldır özel eğitim alan engellilerin anneleri ile 3 yıldan fazladır özel eğitim alan engellilerin annelerinin puanları arasında, 3 yıldan fazladır özel eğitim engelli annelerinin lehine istatistiksel olarak $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Bu bulgular ile H_0 : Engelli çocuk annelerinin kaygı düzeyleri engellinin özel eğitim alması durumuna göre farklılaşmaktadır, hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4.6.6. Ebeveynlerin Engellinin Geleceği İle İlgili Beklentisi Değişkeninin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular

Tablo 16. Engellinin Geleceği İle İlgili Beklentilerin, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Ebeveynlerin çocuğun geleceği ile ilgili beklentisi var mı?		<i>n</i>	$\bar{X}_{sıra}$	χ^2	<i>sd</i>	<i>p</i>	η^2
“Ölümlle ilişkili görsel uyarıların uyandırdığı korku”	İyi beklenti	47	41,41	,748	2	,688	
	Kötü beklenti	11	43,50				
	Beklenti yok	22	37,05				
	Toplam	80					
“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”	İyi beklenti	47	38,74	,661	2	,719	
	Kötü beklenti	11	42,50				
	Beklenti yok	22	43,25				
	Toplam	80					
“Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”	İyi beklenti	47	36,65	3,771	2	,152	
	Kötü beklenti	11	50,45				
	Beklenti yok	22	43,75				
	Toplam	80					
“Ölümden sonrasına ilişkin korku”	İyi beklenti	47	39,30	,888	2	,641	
	Kötü beklenti	11	46,55				
	Beklenti yok	22	40,05				
	Toplam	80					
“Ölme işinin kendisine yönelik korku”	İyi beklenti	47	38,56	,902	2	,637	
	Kötü beklenti	11	45,00				
	Beklenti yok	22	42,39				
	Toplam	80					
Durumluk kaygı	İyi beklenti	47	33,60	10,165	2	,006	0,127
	Kötü beklenti	11	48,91				
	Beklenti yok	22	51,05				
	Toplam	80					
Sürekli kaygı	İyi beklenti	47	37,70	2,191	2	,334	
	Kötü beklenti	11	40,32				
	Beklenti yok	22	46,57				
	Toplam	80					

Tabloda görüldüğü gibi, “Engellinin geleceği ile ilgili beklentilerin”, Annelerin Ölüm

Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinde farklılık oluşturmasını sınamak için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda;

Engellinin geleceği ile ilgili beklentiler, annelerin ölüm anksiyete puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır.

Engellinin geleceği ile ilgili beklentiler, annelerin Sürekli kaygı puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır.

Engellinin geleceği ile ilgili beklentiler değişkeni, annelerin Durumluk kaygı puanlarında istatistiksel olarak $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Engellinin geleceği ile ilgili beklentilerin, Annelerin Durumluk Kaygı düzeylerinde farklılık oluşturmasını sınamak için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda ortaya çıkan Durumluk kaygı alt boyutu puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann Whitney U Testi yapılmıştır.

Tablo 17. Durumluk Kaygı Alt Boyutu Puanlarındaki Anlamlı Farklılığın Hangi Alt Gruplar Arasında Olduğunu Belirlemek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi

Ebeveynlerin çocuğun geleceği ile ilgili beklentisi							
var mı?	<i>n</i>	<i>X_{sıra}</i>	<i>ST</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>	η^2
İyi beklenti	47	27,31	1283,50	155,500	-2,048	,041	0,269
Kötü beklenti	11	38,86	427,50				
Toplam	58						
İyi beklenti	47	30,29	1423,50	295,500	-2,858	,004	0,344
Beklenti yok	22	45,07	991,50				
Toplam	69						
Kötü beklenti	11	16,05	176,50	110,500	-,403	,687	
Beklenti yok	22	17,48	384,50				
Toplam	33						

Tabloda görüldüğü gibi, engellinin geleceği ile ilgili beklentiler değişkeninden kaynaklanan Durumluk kaygı alt boyutu puanlarındaki anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda;

Engellinin geleceğinden iyi beklenti içinde olan anneler ile kötü beklenti içinde olan annelerin puanları arasında $p < 0,05$ düzeyinde kötü beklenti içinde olan anneler lehine ve iyi beklenti içinde olan anneler ile beklentisiz olan annelerin Durumluk kaygı puanları arasında $p < 0,01$ düzeyinde beklentisiz olan anneler lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Bu bulgular ile H_{10} : Engelli çocuk annelerinin kaygı düzeyleri engellinin ebeveynlerin engellinin geleceği ile ilgili beklentisine göre farklılaşmaktadır, hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4.6.7.Engellinin Başka Rahatsızlığının Olması Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Bulgular

Tablo 18. Engellinin Başka Rahatsızlığının Olmasının, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri ile Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin Yapılan Mann Whitney U Testi

Engel harici başka rahatsızlık var mı?		<i>n</i>	<i>X_{sıra}</i>	<i>ST</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>	η^2
“Ölümlle ilişkili görsel uyarıların uyandırdığı korku”	Evet	17	46,06	783,00	441,000	-1,116	,264	
	Hayır	63	39,00	2457,00				
	Toplam	80						
“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”	Evet	17	56,79	965,50	258,500	-3,266	,001	0,365
	Hayır	63	36,10	2274,50				
	Toplam	80						
“Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku”	Evet	17	45,24	769,00	455,000	-,951	,342	
	Hayır	63	39,22	2471,00				
	Toplam	80						
“Ölümden sonrasına ilişkin korku”	Evet	17	50,18	853,00	371,000	-1,945	,052	
	Hayır	63	37,89	2387,00				
	Toplam	80						
“Ölme işinin kendisine yönelik korku”	Evet	17	42,38	720,50	503,500	-,380	,704	
	Hayır	63	39,99	2519,50				
	Toplam	80						
Durumluk kaygı	Evet	17	47,35	805,00	419,000	-1,373	,170	
	Hayır	63	38,65	2435,00				
	Toplam	80						
Sürekli kaygı	Evet	17	41,53	706,00	518,000	-,206	,837	
	Hayır	63	40,22	2534,00				
	Toplam	80						

Tabloda görüldüğü gibi engellinin başka rahatsızlığının olmasının, Annelerin Ölüm Kaygısı Düzeyleri İle Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinde Farklılık Oluşturmasını Sınamak İçin

Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda;

Engellinin başka rahatsızlığının olmasından kaynaklı, annelerin durumluk ve Sürekli kaygı puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Engellinin başka rahatsızlığının olması, annelerdeki ölüm anksiyetesinin sadece“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutunda istatistiksel olarak $p<0,01$ düzeyinde başka rahatsızlığı olan engellilerin anneleri lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Bu bulgular ile H_{11} : Engelli çocuk annelerinin kaygı düzeyleri engellinin başka rahatsızlığının olmasına göre farklılaşmaktadır, hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4.7. Farklılık oluşturmeyan Değişkenler

Engelli çocuğa sahip olan annelerin ölüm anksiyetesi ve Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinin Annenin mesleği, Gelir düzeyi, Çocuk sayısı, Engel tanısı konulma yaşı, Engellinin okula gitmesi, Evde psikolojik destek alanlar, Engelli çocuğun kardeşleriyle olan ilişkileri, Engellinin bakımında anneye destek sağlayanlar değişkenlere göre farklılık oluşturup oluşturmadığını sınamak için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda, bu değişkenlerin hiçbirisinin alt grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir($p>0,05$).

Engelli çocuğa sahip olan annelerin ölüm anksiyetesi ve Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinin Annenin medeni durumu, Aile üyeleri arasında başka engelli olup olmaması, Engelli çocuğun doğum sırası, Çocuğun anne veya baba kaybı, Annenin eşiyle akrabalık bağı olması değişkenlere göre farklılık oluşturup oluşturmadığını sınamak için yapılan Mann Whitney Usonucunda, bu değişkenlerin hiçbirisinin alt grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir($p>0,05$).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Sonuçlar

5.1.1. Engelli Annelerindeki Kaygı Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Engelli çocuğa sahip annelerin Sürekli kaygı puanları Durumluk kaygı puanlarından yüksek tespit edilmiştir. Bunun nedeni, annelerin engelli çocuklarına kimin bakacağına yönelik kaygı ve stresin neden olduğu söylenebilir.

Engelli çocuğa sahip annelerin ölüm kaygısı alt boyutlarına ilişkin puanlarının en yüksekten en düşüğe göre sırası ile;

“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”

“Ölümden sonrasına ilişkin korku”

“Ölümlle ilişkili görsel uyaranların uyandırdığı korku”

“Ölme işinin kendisine yönelik korku”

“Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku” şeklindedir.

Engelli çocuğa sahip annelerin ölüm kaygısına ilişkin başka araştırma mevcut olmadığı için, annelerin ölüm kaygısı alt boyutları arasındaki ortalama farklılıklarının nedenini açıklamak için yeterli karşılaştırma verisi bulunmamaktadır.

5.1.2.Engelli Çocuğu Olan Ve Olmayan Annelerin Kaygı Düzeyinin Karşılaştırmasına İlişkin Sonuçlar

Çalışmanın sonucunda, engelli çocuğa sahip olan annelerin ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korkuları engelli çocuğu olmayan annelerden daha yüksek bulunmuştur.

Buna göre, engelli çocuğa sahip olmak, annelerde ölüm anksiyetesi alt boyutlarından “Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku” düzeyini yükselten bir faktördür denilebilir. Engelli çocuğa sahip olmak, annelerde ölüm anksiyetesi; “Ölümlle ilişkili görsel uyaranların uyandırdığı korku”, “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku”, “Ölümden sonrasına ilişkin korku” ve “Ölme işinin kendisine yönelik korku” alt boyutlarında kaygıyı etkileyen bir faktör değildir denilebilir.

Engelli çocuğu olan annelerin durumluk kayęı ve sürekli kayęı puanları, engelli çocuğa sahip olmayan annelerin puanlarından yüksek çıkmıştır.

Buna göre, engelli çocuğu olan annelerin, Durumluk kayęı düzeyleri ile Sürekli kayęı düzeyleri, engelli çocuğu olmayan annelerden anlamlı düzeyde yüksektir. Bu bulguya göre, engelli çocuğa sahip olmak, annelerin Durumluk kayęı ve Sürekli kayęı puanlarını yükselten bir faktördür denilebilir.

Çelengi (2009) Down Sendromu ve Otizm tanısı almış çocukların anneleriyle normal gelişim gösteren çocukların annelerinin tükenmişlik ve durumluk-sürekli kayęı puanları arasında anlamlı farklılık tespit etmiştir. Avşaroğlu'nun (2012) ise zihinsel yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin kayęı düzeylerini incelemiş ve zihinsel engelli çocukların annelerinin kayęı düzeyini babaların kayęı düzeyinden anlamlı düzeyde farklı ve yüksek bulmuştur.

Çalık ve arkadaşları (2015) ise yaptıkları araştırmada engelli çocuğu spor yapan annelerinin sürekli kayęılarının, engelli çocuğu spor yapmayan annelerin sürekli kayęılarından anlamlı düzeyde düşük olduğunu tespit etmiştir.

Hall, Burns, Reis (2007) ile Glidden, Schoolcraft (2003), araştırmalarında zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babaların Durumluk kayęıları zihinsel engelli çocuğa sahip olmayan annelere göre daha yüksek bulunmuşlardır.

Bu araştırmada elde ettiğimi sonuçlar ile yukarıda yazdığımız araştırmaların yanında pek çok araştırmada (Hastings, Beck, 2004; Emerson, Robertson, Wood, 2004; Er, 2006; Faerstein, 1981; Shapiro, 1983; Cummings, Bayley, Herbert, 1976; Quine, Pahl, 1985; Hayden, Goldman, 1996; Beckman, 1983; Wilton, Renault,1986; akt: Erez, 2012) zihinsel engelli çocukların annelerinin stres durumunun engelli çocuğu olmayan annelere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada elde ettiğimiz sonuçlar ile diğer araştırma sonuçlarının örtüştüğü görülmektedir.

5.1.3.Engellinin Cinsiyeti Değişkeninin Engelli Annelerinin Kayęılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar

Engelli çocuğa sahip annelerin ölüm anksiyetesi alt boyutları puanlarının hiçbirisinde, engelli çocuğun cinsiyetinden kaynaklanan farklılık tespit edilmemiştir.

Buna göre, engelli çocuğun cinsiyeti, annelerin ölüm anksiyetesi puanlarında farklılık

oluşturan bir değişken değildir denilebilir.

Engelli çocuğa sahip annelerden, engelli çocuğunun cinsiyeti erkek olan annelerin Durumluk kaygı ve Sürekli kaygı puanları kız engelli çocuğu olan annelerden yüksek çıkmıştır.

Buna göre, engelli çocuğun cinsiyeti, annelerin Durumluk kaygı puanlarında farklılık oluşturan bir değişkendir ve erkek engelli çocukların anneleri, kız engelli çocukların annelerinden daha fazla Durumluk kaygı taşımaktadırlar denilebilir.

Buna göre, engelli çocuğun cinsiyeti, annelerin Sürekli kaygı puanlarında farklılık oluşturan bir değişkendir ve erkek engelli çocukların anneleri, kız engelli çocukların annelerinde daha fazla Sürekli kaygı taşımaktadırlar denilebilir.

Aktürk, (2012) araştırmasında engelli çocuğun cinsiyeti ile durumluk ve sürekli kaygı arasında önemli bir ilişki Coşkun ve Akbaş (2009) da yaptığı çalışmada engelli çocuğun cinsiyetinin annelerin sürekli kaygı düzeyi ile aralarında önemli bir ilişki olmadığını tespit etmiştir. Beşikçi (2000) ise yaptığı çalışmada engelli kız çocuğuna sahip annelerin daha yoğun kaygı yaşadıklarını belirtmiştir. Beşikçi (2000)'in sonuçları ile araştırmada elde ettiğimiz sonuçların birbirinin tersi olması araştırma örneklemelerinin sahip olduğu farklı kültürel ve sosyal değişkenlerinin annelerin bu konudaki kaygılarını etkilemesinden kaynaklanmış olabilir.

5.1.4. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkeninin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar

Okuryazar olan anneler ile İlkokul-ortaokul mezunu olan annelerin puanları arasında, İlkokul-ortaokul mezunu olanlar lehine; İlkokul-ortaokul mezunu anneler ile Lise mezunu anneler arasında, ilkokul mezunu olan annelerin puanları arasında İlkokul-ortaokul mezunu olan anneler lehine farklılık tespit edilmiştir. Diğer alt gruplar arasında ise “Ölümden sonrasına ilişkin korku” alt boyutu puanlarında farklılık tespit edilmemiştir.

Buna göre, ilkokul mezunu annelerin, okuryazar olan anneler ile lise mezunu olan annelerden daha fazla “Ölümden sonrasına ilişkin korku” taşımaları (hiyerarşik olarak devam etmediği için) rastlantısaldır denilebilir.

Aktürk, (2012) yaptığı araştırmada engelli çocuğa sahip annelerin eğitim durumları ile durumluk ve sürekli kaygı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olmadığını saptamıştır. Coşkun ve Akbaş (2009) yaptığı çalışmada ise annelerin eğitim düzeyleri ile sürekli kaygı

düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptamıştır. Çengelli (2009) ise otizm ve down sendromlu çocuğa sahip annelerle yaptığı çalışmada annelerin eğitim düzeyi ile umutsuzluk ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı ancak ters yönlü bir ilişki saptamıştır. Doğru ve Arslan (2008) ise farklılık tespit etmemişlerdir.

5.1.5. Baba Mesleği Değişkeninin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar

“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutunda; engelli çocuğun babalarının meslek grupları annelerin kaygılarında farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar, babası Çalışmıyor olanlar ile Yönetici olanlar arasında çalışmayanlar lehine, İşçi ile memurlar arasında işçiler lehine, İşçi ile yöneticiler arasında işçiler lehine, memur ile yöneticiler arasında memurlar lehine, diğerleri ile yöneticiler arasında yöneticiler lehine farklılık ortaya çıkmıştır.

Buna göre, engelli annelerinin , “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” puanları, çocuklarını babasının meslek grupları arasında sırası ile kategorik olarak puanları (büyükten küçüğe doğru) Çalışmıyor olanlar, İşçi olanlar, Memur olanlar, Yönetici olanlar ve Diğer meslek grupları olarak büyükten küçüğe doğru sıralanmaktadır denilebilir.

Başka bir değişle, engelli annelerinden eşi çalışmayanların “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” düzeyi en yüksek iken, eşi diğer meslek grubunda olanlarda en düşük düzeydedir denilebilir.

“Ölümden sonrasına ilişkin korku” alt boyutunda; engelli çocuğun babalarının meslek grupları annelerin kaygılarında farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar, eşi işçi olan engelli annelerin “Ölümden sonrasına ilişkin korku” düzeyleri, eşi yönetici olanlarla, memur olanlarla ve diğer meslek grubundan olanlar arasında, eşi işçi olan anneler lehine, farklılık tespit edilmiştir. Diğer alt gruplar arasında farklılık tespit edilmemiştir.

Buna göre, eşi işçi olan engelli anneleri, eşinin mesleği memur, yönetici ve diğer gruplarda olan annelerden “Ölümden sonrasına ilişkin korku”yu daha fazla yaşamaktadırlar denilebilir.

Aktürk (2012) araştırmasında babaların meslekleriyle sürekli kaygı arasında önemli bir ilişki bulunurken, durumluk kaygı ile meslek arasında farklılık tespit etmemiştir. İşsiz olanların sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğu saptamıştır.

Babaların mesleğinin engelli çocuğun bu günkü ve gelecekteki sosyal yaşamını ve bakım koşullarını etkilemesinin olağan olduğu, bu durumun da engellinin annesinin kaygı düzeylerine yansımalarının olağan olduğu söylenebilir.

5.1.6.Engelliye Kimin Baktığı Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar

Engelliye bakanlar değişkeninden kaynaklı Durumluk kaygı alt boyutu puanlarında; Engelliye kendi bakanlar grubu ile diğer bakanlar grubu puanları arasında kendi bakanlar grubu lehine, Engelliye akrabası bakanlar grubu ile diğer bakanlar grubunun puanları arasında akrabası bakanlar grubu, Engelliye ücretli bakıcı grubu ile diğer bakanlar grubu puanları arasında ücretli bakıcı grubu lehine farklılık tespit edilmiştir. Diğer alt gruplar arasında farklılık tespit edilmemiştir.

Buna göre, Engelli çocuğuna “diğer bakanlar” grubundaki annelerin Durumluk kaygı düzeyleri, engelliye kendisi, akrabası ya da ücretli bakıcının baktığı anne gruplarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklı ve düşüktür. Bu manidar sonucun neden kaynaklandığı, annelerin “diğer” seçeneği ile neyi kastettikleriyle ilişkisi olabileceği değerlendirilebilir. Bu sonuç başka bir araştırma konusu yapılabilir.

5.1.7.Engellinin Özel Eğitim Alması Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar

“Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutu puanlarında 1 yıldır özel eğitim alan engellilerin anneleri ile 3 yıldan fazladır özel eğitim alan engellilerin annelerinin puanları arasında, 3 yıldan fazladır özel eğitim engelli annelerinin lehine farklılık tespit edilmiştir.

Buna göre, engelli çocuklardan 3 yıldan fazla özel eğitim alan engellilerin annelerinin “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” düzeyi artmaktadır. Bu manidar sonucun nedenleri bir araştırma konusu yapılabilir.

5.1.8.Ebeveynlerin Engellinin Geleceği İle İlgili Beklentisi Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar

Engellinin geleceği ile ilgili beklentiler değişkeninden kaynaklanan Durumluk kaygı alt boyutu puanlarındaki farklılığın;Engellinin geleceğinden iyi beklenti içinde olan anneler ile kötü beklenti içinde olan annelerin puanları arasında kötü beklenti içinde olan anneler lehine ve iyi beklenti içinde olan anneler ile beklentisiz olan anneler arasında beklentisiz olan

anneler lehine olduğu tespit edilmiştir.

Buna göre, engelli annelerinden çocuğu ile ilgili beklentisi iyi olan annelerin Durumluk kaygı düzeyi düşük iken kötü beklenti içinde olan ya da beklentisiz olan annelerin Durumluk kaygı puanlarının yüksek tespit edilmesinden dolayı annelerdeki engellinin geleceği ile ilgili beklentinin iyi olmasıyla orantılı olarak Durumluk kaygısının düştüğü söylenebilir.

5.1.9. Engellinin Başka Rahatsızlığının Olması Değişkenin Engelli Annelerinin Kaygılarında Oluşturduğu Farklılığa İlişkin Sonuçlar

Engellinin başka rahatsızlığının olmasından kaynaklı, annelerin durumluk ve Sürekli kaygı puanlarında farklılık tespit edilmemiştir.

Buna göre, engellinin başka rahatsızlığının da olması, annelerin durumluk ve Sürekli kaygı puanlarını farklılaştıran bir değişken değildir denilebilir.

Engellinin başka rahatsızlığının olması, annelerdeki ölüm anksiyetesinin sadece “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutunda, başka rahatsızlığı olan engellilerin anneleri lehine olduğu tespit edilmiştir.

Buna göre, engellinin başka rahatsızlığının olması değişkeni, annelerin “Ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku” alt boyutu puanları farklılaştıran ve artıran bir değişkendir denilebilir.

5.1.10. Farklılık Oluşturmayan Değişkenler

Engelli çocuğa sahip olan annelerin ölüm anksiyetesi ve Durumluk-Sürekli Kaygı puanlarında Annenin mesleği, Gelir düzeyi (Doğru ve Arslan, 2008 sadece sürekli kaygı puanlarında farklılık bulmuşken; Güngör, 2008 ve Coşkun ve Akkaş, 2009 farklılık tespit etmiştir), Çocuk sayısı (Doğru ve Arslan 2008’de farklılık bulmamıştır), Engel tanısı (Deniz, Dilmaç, Arıcak, 2009 farklılık tespit etmişlerdir), Tanı konulma yaşı, Engellinin okula gitmesi, Evde psikolojik destek alanlar, Engelli çocuğun kardeşleriyle olan ilişkileri, Engellinin bakımında anneye destek sağlayanlar değişkenlerinden kaynaklanan anlamlı farklılık tespit edilmemiştir

Buna göre, “Annenin mesleği, Gelir düzeyi, Çocuk sayısı, Engel tanısı konulma yaşı, Engellinin okula gitmesi, Evde psikolojik destek alanlar, Engelli çocuğun kardeşleriyle olan ilişkileri, Engellinin bakımında anneye destek sağlayanlar” değişkenleri, engelli çocuk annelerinin ölüm anksiyetesi ve Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerini etkileyen birer faktör

değillerdir denilebilir.

Engelli çocuğa sahip olan annelerin ölüm anksiyetesi ve Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerinin Annenin medeni durumu (Aktürk, 2012 ve Fırat, 1994 anlamlı farklılık tespit etmişlerdir), Aile üyeleri arasında başka engelli olup olmaması, Engelli çocuğun doğum sırası (Doğru ve Arslan, 2008 farklılık bulmuştur), Çocuğun anne veya baba kaybı, Annenin eşiyle akrabalık bağı olması değişkenlerinden kaynaklanan anlamlı farklılık tespit edilmemiştir

Buna göre, “Aile üyeleri arasında başka engelli olup olmaması, Engelli çocuğun doğum sırası, Çocuğun anne veya baba kaybı, Annenin eşiyle akrabalık bağı” değişkenleri, engelli çocuk annelerinin ölüm anksiyetesi ve Durumluk-Sürekli Kaygı düzeylerini etkileyen birer faktör değillerdir denilebilir.

Başgöl, Üneri ve Çakın-Memik (2011) yaptıkları çalışmada, zihinsel engelli çocukların yaşam kalitelerinin Çocuk Yaşam Kalitesi Envanterinin Fiziksel sağlık, Duygusal işlevsellik, Sosyal işlevsellik, Okul yaşamı ve Psikososyal sağlık alt boyutlarının hepsinde normal çocuklardan düşük olduğunu tespit etmişlerdir.

Başgöl, Üneri ve Çakın-Memik (2011) araştırması araştırmalarla ve bu çalışma ile birlikte ele alındığında, Zihinsel engelli çocuklarda tespit edilen düşük yaşam kalitesi algısının engelli çocukların hepsi için genellenebileceği, bu durumun da ebeveynlerin kaygı düzeylerine olumsuz etkisi olacağını değerlendirmek zor değildir.

5.2. Öneriler

5.2.1. Araştırmacılar İçin Öneriler

Engelli çocukların annelerinin kaygı düzeylerinin incelenmesi için yapılan bu çalışmada, veri toplama araçlarının engelli annelerin Durumluk-Sürekli Kaygı ve ölüm anksiyete düzeylerini tespit etmek için yeterli bulgu toplasa da bu konuda derinlemesine görüşme yapılarak engelli annelerin kaygı durumlarının daha net ortaya çıkarılması için araştırma yapılmasını öneririz.

Engelli annelerinin kaygı düzeyleri izlenirken, kaygı ölçeklerini birkaç hafta ara ile birkaç kez uygulayarak ortalamaları alınmak sureti ile yorumlanması daha isabetli sonuçlar ortaya çıkarabilir. Bu nedenle bu şekilde bir çalışma yapılmasını araştırmacılara öneririz.

5.2.2. Uygulayıcılar İçin Öneriler

Engelli çocuğa sahip annelerdeki kaygı düzeylerinin engelli çocuğa sahip olmayan

annelerden daha yüksek çıkması, engelli çocuğa sahip anneler için bir kısım önlemlerin alınmasını gerektirmektedir.

Bu bağlamda engelli çocuğa sahip annelerin kaygı düzeyini düşürmek için çocuklarının bakıcı sorunları için annelere destek sağlanması, engelli çocuklar için bir kısım sosyal güvencelerin sağlanması, annelere kaygıyla mücadele, stresle mücadele gibi çeşitli psiko-sosyal destek programlarının hazırlanıp yürütülmesinde yarar görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akandere, M. ve Acar, M., Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 22.(9),23-32.
- Akkök, F. (1989). Özürlü bir çocuğa sahip anne babaların kaygı ve endişe düzeyini ölçme aracının güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Psikoloji Dergisi*, 7 (25), 14-30.
- Akkök, F., Aşkar, P., Karancı, N. (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne- babalardaki stresin yordanması. *Özel Eğitim Dergisi 1* (2), 8-12.
- Aktürk, Ü.(2012). *Engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeyi ve başa çıkma stratejilerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Malatya
- Avşaroğlu,S. (2012), Zihinsel Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), ISSN:1303 5134.
- Aydoğan, A.S., Gülseren, Ş., Sarıkaya, Ö.Ö., Özen, Ç. (2015). Abdel-Khalek ölüm anksiyetesi ölçeği Türkçe formunun üniversite öğrencilerinde geçerlilik ve güvenilirliği. *Arch neuropsychiatr*. 52: 371-375 • DOI: 10.5152/npa.2015.8820 (12.04.2017 tarihinde edinilmiştir).
- Balcı, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik Ve İlkeler*. (9. baskı).Ankara.Pegem A Yayıncılık
- Barret, P. (2007). Structuralequationmodelling: Adjudging model fit. *Personality and Individual Differences* 42, 815-824.
- Başaran, İ. E. (1982). *Modern eğitimin psikolojik temelleri*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Başbakanlık (1995). *Zihinsel özürlü bir çocuğum var*. Başbakanlık aile araştırma kurumu. Ankara: Bizim Büro.
- Başbakanlık. (2002). *Türkiye özürlüler araştırması*. Başbakanlık özürlüler idaresi başkanlığı ve başbakanlık devlet istatistik enstitüsü başkanlığı. Ankara.

- Başgöl, Ş. S. (2013). Özürlü çocukta bağlanma süreci. *Özürlülerde sınırlarımız, sınırlılıklarımız isimli panel/ ulusal çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları kongresi*. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Edirne 15-18 Mayıs.
- Başgöl, Ş.S., Üneri, Ö.Ş., Çakın-Memik, N. (2011). Parents' perception of the quality of life of children with intellectual disabilities. *The turkish journal of pediatrics*. 53: 541-546
- Bauman, Z. (2000). *Ölüm ve ölümsüzlük ve diğer yaşam stratejileri*. çev.: Nurgül Demirdöven, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Buyukduvenci, S. (1999). Olabileceğini olmada olumun yeri. *Düşünen Siyaset Dergisi*. Mayıs, ss. 37-46.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Ankara. Pegem A.
- Cavkaytar, A., Diken, İ.H. (2006). *Özel eğitime giriş*. (2. Baskı). Ankara: Kök
- Cloninger, R.C. (1988). Anxiety and theories of emotions. *Handbook of anxiety: classification, etiological factors and associated disturbances*. New York
- Coşkun, Y., Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 10(1), 213- 227
- Çalık, F., Yılmaz, A., Şentürk, U., Akdeniz, H., Sertbaş, K. (2015). Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin durumluluk ve sürekli kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Spor Yönetimi Ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*. ISSN: 1306-4371, 10(2)
- Çengelli, B. (2009). Otizm ve down sendromlu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(10), 1-22.
- Çoşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi. (KEFAD)*. 10.1, 213-227.
- Deniz, M.E., Dilmaç, B., Arıca, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 953-968.
- Deren S. (1999). *Angst olumluluk, doğu batı dergisi*. Felsefe Sanat Kültür Yayınları: Ankara, ss.101-115

- Doğru, Y.S., Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kayđı düzeyi ile durumluk kayđı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 543- 553.
- Duygun, T. ve Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 18.52, 37 -52.
- Eripek, S. (1984). Engelli (ayrıcalı) çocukların eğitimi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 59-82.
- Fırat ,A. (1994). *Normal çocuğu olan anne babalar ile zihinsel özürlü çocuğu olan anne babaların zihinsel özre karşı tutumları*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Folkman, S. (1984). Personalcontrolandstressandcopingprocesses: A theoreticalanalysis. *JournalOf PersonalityAndSocialPsychology*, 46(4),839-852<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/6737195> (12.05.2017 tarihinde edinilmiştir).
- Geçtan, E. (2000). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gulec, C. (1999). Humanistik psikoloji açısından kayđı sorunsalı ve kendini gerçekleştirme kavramı.*Doğu Batı Dergisi*, Sayı:6, Yıl:2, ss.: 159-165, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları: Ankara
- Gülseven B., Şahin A.O., Sabuncu N. (2003). Subkutan (sc) enjeksiyon uygulamasına ilişkin psikomotor beceri eğitiminde öğrenim rehberi kullanımının başarı ve kayđı düzeyine etkisi. *2.Uluslararası-9.Ulusal Hemşirelik Kongresi Kongre Kitabı*, 663, Antalya.
- Günaydın, H.D. (2016). *Psikolojik danışmanların ve danışman adaylarının erken dönem uyum bozucu şemalarının durumluk ve sürekli kayđı düzeylerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Güngör, E.(2008). *Özel eğitime muhtaç çocukların anne ve babalarının psikolojik ilişki ihtiyaçları ile durumluk ve sürekli kayđı düzeyleri arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Hall, S.S. andBurns, D.D., Reis, A.L. (2007). Modellingfamilydynamics in childrenwithfragile X syndrome. *J Abnorm Child Psychol*. 35., 29-42.

- Heidegger, M. (2004). *Varlık ve zaman*, Cev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları: İstanbul
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAFP reventive Medicine Bülteni*. 8.4, 315-322.
- Karahan, F. T.,Sardogan, M. E. (1994). *Psikolojik danışma kuramları*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Keskin, G. ve Bilge A., Engin E., Dülgerler, Ş. (2010). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı, anne-baba tutumları ve başa çıkma stratejileri açısından değerlendirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*. 11., 30-37.
- Koç, M. (2010). *Engelli bireylerin yaşadığı sorunlar sakarya örneği*. (Yayımlanmamış araştırma). Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi/Sosyal Hizmet Bölümü. Sakarya.
- Köknel, Ö. (2005). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*.(17. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*.http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26184_0.html(14.04.2017 tarihinde edinilmiştir)
- Morgan, J.C. (1999). *Psikolojiye giriş*.(Ed. ve Çev. Karataş, S.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları
- Mowbray, C.,Schwarz, S., Bybee, D., Spang, J., Rueda-Riedle, A., Oyserman, D. (2000). Motherswith a mentalillness: stressorsand resourcesfor parentingand living. *Families in Society-TheJournal of Contemporary Human Services*, 81 (2), 118-129.
- Okanlı, A., Ekinci, M., Gözüağca, D., Sezgin, S. (2004). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları psikososyal sorunlar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1-5.
- Öktem, Ö. (1981). *Anksiyetenin öğrenmeye ve hafızaya etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, İstanbul
- Öner, N. ve Le Compte, A. (1983). *Durumluk-sürekli kaygı envanter el kitabı*. İstanbul. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özgüven, İ.E. (1998). *Psikolojik testler*. (2.Basım). Ankara: PDREM Yayınları
- Öztürk, F. (1996). *Spor bilimleri sözlüğü*. Adana. Türk Spor Vakfı Yayınları,

- Ravindranadan, V.,Raju, S. (2007). Adjustment and attitude of parents of children with mental retardation. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 33 (1), 137-141.
- Singh, A.; Singh, D. ve Nizamie, S. H. (2003). *Death and dying. mental health reviews.* <http://www.psyplexus.com/excl/death.html>. (12.04.2017 tarihinde edinilmiştir)
- Şen, E. (2004). *Engelli çocuğu olan ailelerin yaşadığı güçlükler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Tekneci, E. (2010). *Zihin engelliler öğretmenliği 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile kaygı düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Uzday, İ. T. (2002). Anksiyetenin nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 5 (1), 5-13.
- Ültanır, E.(2003). *İlköğretim 1. kademe rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- World Health Organization(1981). *Disability prevention and rehabilitation, report of the who expert committee on disability prevention and rehabilitation*, (WHO) Technical Report Series 668, Geneva.
- Yalom, I. (2000). *Varoluşçu psikoterapi*. Çev.:Babayiğit, İ. Z.) Kabalıcı Yayınları: İstanbul.
- Yalom, I., (2006). *Din ve psikiyatri*. Çev.: O. Arıkan, İstanbul: Merkez Kitapları.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara. Detay Yayıncılık.
- Yüksel, N. (2001). *Ruhsal hastalıklar*. 2. Baskı, , Ankara, 2001, Çizgi Tıp Yayınevi ss.168-173

EKLER

Ek 1. Sosyodemografik Veri Formu

Açıklama: Elinizdeki bu form Hasan Kalyoncu Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı Araştırma Tezinde kullanmak için hazırlanmıştır. Formda yer alan ifadelere vereceğiniz cevaplar çeşitli konulara ilişkin görüşlerinizi aktararak bu konuların incelenmesine katkıda bulunmuş olacaksınız. Lütfen formdaki ifadelerin tümünü cevaplayınız. **Cevaplarınız sadece araştırmacıtarafından görülecektir. İlgili katılım ve yardımlarınız için şimdiden çok teşekkür ederiz...**

Doç.Dr. ŞaziyeSenem BAŞGÜL
Hasan Kalyoncu Üni.

Adile KOCA
Yüksek Lisans Öğrencisi

Kişisel Bilgiler

Engelli çocuğunuz var mı?	a( )var	B( )yok			
Eğitim düzeyiniz	a( ) okur-yazar	b( ) ilkokul-ortaokul	c( ) lise	d( ) lisans-lisansüstü	
Annenin mesleği	a( ) çalışmıyor	b( ) işçi	c( ) memur	d( ) yönetici	e( ) diğer
Baba mesleği	a( ) çalışmıyor	b( ) işçi	c( ) memur	d( ) yönetici	e( ) diğer
Gelir düzeyiniz	a( ) asgari ücret altı	b( ) asgari ücret	c( ) 1500-3000 TL	d( ) 3000-5000 TL	e( ) 5000 TL üzeri
Çocuk sayınız	a( ) 1	b( ) 2	c( ) 3	d( ) 4 veya daha fazla	
Çocuğunuza kim bakıyor	a( ) kendim	b( ) akrabamız	c( ) ücretli bakıcı	d( ) diğer	
Medeni durumunuz	a( ) evli	b( ) boşanmış	c( ) dul		
Aile üyeleri arasında başka engelli var mı?	a( ) var	b( ) yok			
Engelli çocuğun doğum sırası	a( ) 1.	b( ) 2.	c( ) 3.	d( ) 4. veya sonrası	
Engelli çocuğunuzun cinsiyeti	a( ) kız	b( ) erkek			
Engel tanısı konulma yaşı	a( ) 1 yaşına kadar	b( ) 1-3 yaş arası	c( ) 3-5 yaş arası	d( ) okul çağında	e( ) diğer

Engel tanısı	a( ) bedensel	b( ) zihinsel	c( ) işitsel	d( ) görsel	e( ) birden fazla
Engel harici başka rahatsızlık var mı?	a( ) evet	b( ) hayır			
Çocuğun anne ve baba kaybı var mı?	a( ) anne ölü	b( ) baba ölü	c( ) ikisi de yaşıyor		
Özel eğitim alıyor mu?	a( ) almıyor	b( ) 1 yıldır alıyor	c( ) 1-3 yıldır alıyor	d( ) 3 yıldan fazladır alıyor	
Okula gidiyor mu?	a( ) alt sınıf	b( ) özel eğitim	c( ) kaynaştırma	d( ) diğer	e( ) diğer
Ebeveynlerin çocuğun geleceği ile ilgili beklentisi var mı?	a( ) iyi beklentisi var	b( ) kötü beklentisi var	c( ) beklentisi yok		
Evde kimler psikolojik destek alıyor?	a( ) hiç kimse	b( ) anne	c( ) baba	d( ) engelli çocuk	e( ) diğer kardeşleri
Engelli çocuğunuzun kardeşleriyle olan ilişkisini tanımlar mısınız?	a( ) iletişim yok	b( ) kötü	c( ) normal	d( ) iyi	
Engellinin bakımında anneye kim destek sağlıyor	a( ) büyükanne-anneanne	b( ) eş	c( ) çocuklar	d( ) bakıcı	e( ) yok
Eşinizle akrabalık bağı var mı?	a( ) evet	b( ) hayır			

Ek 2. Ölüm Anksiyetesi Ölçeği

YÖNERGE: Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatmada kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da o anda nasıl hissettiğinizi ifadelerin sağ tarafındaki boşluklardan uygun olanını işaretlemek suretiyle belirtin. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarf etmeksizin anında nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.

	Hiç	Ara sıra	Bazen	Çoğunlukla	Her zaman
1. Ne zaman hasta olsam ölümden korkarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2. Ölüye bakmaktan korkarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3. Mezarlık ziyaret etmekten korkarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4. Bir ameliyat olma olasılığı beni dehşete düşürür	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5. Kalp krizi geçirmekten korkarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6. Ölümün beni sevdiğim birinden mahrum bırakmasından kaygı duyarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7. Ölümünden sonraki bilinmeyen şeylerle ilgili endişeliyim	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8. Bir cesede bakmaktan korkarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9. Kabir azabından korkarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10. Ciddi bir hastalığa yakalanmaktan korkarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11. Defin işlemine tanık olmak beni dehşete düşürür	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12. Mezarlıkta yürümek beni dehşete düşürür	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13. Ölümünden sonra ne olacağı ile ilgili düşünceler kafamı sürekli meşgul eder	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14. Uyumaktan ve sonrasında tekrar uyanmamaktan korkarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15. Ölümün beraberindeki acı beni çok korkutur	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16. Bir cenaze törenine tanık olmak beni altüst eder	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17. Ölmekte olan bir insanın görünümü beni korkutur	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18. Ölüm hakkında konuşmak beni altüst eder	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19. Kansere yakalanmaktan korkarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20. Ölümünden korkarım	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Ek 3.Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri

YÖNERGE: Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatmada kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da o anda nasıl hissettiğinizi ifadelerin sağ tarafındaki boşluklardan uygun olanını işaretlemek suretiyle belirtin. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarf etmeksizin anında nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.

		Hiç	Biraz	Çok	Tamamiyle
1.	Şu anda sakinim	(1)	(2)	(3)	(4)
2.	Kendimi emniyette hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
3	Su anda sinirlerim gergin	(1)	(2)	(3)	(4)
4	Pişmanlık duygusu içindeyim	(1)	(2)	(3)	(4)
5.	Şu anda huzur içindeyim	(1)	(2)	(3)	(4)
6	Şu anda hiç keyfim yok	(1)	(2)	(3)	(4)
7	Başıma geleceklerden endişe ediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
8.	Kendimi dinlenmiş hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
9	Şu anda kaygılıyım	(1)	(2)	(3)	(4)
10.	Kendimi rahat hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
11.	Kendime güvenim var	(1)	(2)	(3)	(4)
12	Şu anda asabım bozuk	(1)	(2)	(3)	(4)
13	Çok sinirliyim	(1)	(2)	(3)	(4)
14	Sinirlerimin çok gergin olduğunu hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
15.	Kendimi rahatlamış hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
16.	Şu anda halimden memnunum	(1)	(2)	(3)	(4)
17	Şu anda endişeliyim	(1)	(2)	(3)	(4)
18	Heyecandan kendimi şaşkına dönmüş hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
19.	Şu anda sevinçliyim	(1)	(2)	(3)	(4)
20.	Şu anda keyfim yerinde	(1)	(2)	(3)	(4)

YÖNERGE: Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatmada kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da o anda nasıl hissettiğinizi ifadelerin sağ tarafındaki parantezlerden uygun olanını işaretlemek suretiyle belirtin. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarfetmeksizin anında nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.

		Hemen hemen hiçbir zaman	Bazen	Çok zaman	Hemen her zaman
21.	Genellikle keyfim yerindedir	(1)	(2)	(3)	(4)
22	Genellikle çabuk yorulurum	(1)	(2)	(3)	(4)
23	Genellikle kolay ağlarım	(1)	(2)	(3)	(4)
24	Başkaları kadar mutlu olmak isterim	(1)	(2)	(3)	(4)
25	Çabuk karar veremediğim için fırsatları kaçıırım	(1)	(2)	(3)	(4)
26.	Kendimi dinlenmiş hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
27.	Genellikle sakin, kendine hakim ve soğukkanlıyım	(1)	(2)	(3)	(4)
28	Güçlüklerin yenemeyeceğim kadar biriktiğini hissederim	(1)	(2)	(3)	(4)
29	Önemsiz şeyler hakkında endişelenirim	(1)	(2)	(3)	(4)
30.	Genellikle mutluyum	(1)	(2)	(3)	(4)
31	Her şeyi ciddiye alır ve endişelenirim	(1)	(2)	(3)	(4)
32	Genellikle kendime güvenim yoktur	(1)	(2)	(3)	(4)
33.	Genellikle kendimi emniyette hissederim	(1)	(2)	(3)	(4)
34	Sıkıntılı ve güç durumlarla karşılaşmaktan kaçınırım	(1)	(2)	(3)	(4)
35	Genellikle kendimi hüzünlü hissederim	(1)	(2)	(3)	(4)
36.	Genellikle hayatımdan memnunum	(1)	(2)	(3)	(4)
37	Olur olmaz düşünceler beni rahatsız eder	(1)	(2)	(3)	(4)
38	Hayal kırıklıklarını öylesine ciddiye alırım ki hiç unutamam	(1)	(2)	(3)	(4)
39.	Aklı başında ve kararlı bir insanım	(1)	(2)	(3)	(4)
40	Son zamanlarda kafama takılan konular beni tedirgin ediyor	(1)	(2)	(3)	(4)